

วารสารวัฒนธรรม

ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ มกราคม ๒๕๖๗ – ธันวาคม ๒๕๖๗

ISSN : 2773-9902

วัตถุประสงค์ เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ในด้านศิลปวัฒนธรรม
เจ้าของ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
บรรณาธิการ อาจารย์ณฤทธิ์ ประจงแต่ง ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

กองบรรณาธิการ

รศ.พีระพงษ์ กุลพิศาล ผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันศิลปะและวัฒนธรรม
ผศ.สุวัฒน์ บุศย์เมือง ผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันศิลปะและวัฒนธรรม
อาจารย์วรัววิทย์ คำพลีก ผู้ทรงคุณวุฒิสถาบันศิลปะและวัฒนธรรม
อาจารย์ ดร.วิเนส จันทะวงษ์ศรี รองผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรมปฏิบัติหน้าที่
ในตำแหน่งหัวหน้าสำนักงานผู้อำนวยการ

ผู้ช่วยบรรณาธิการ นางสาวชุตินา อิ่มนิรันต์ เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป
นางสาวณัฐธวัลรัตน์ ดอกไม้งาม นักวิชาการศึกษา
นายสุชาติ อ่อนสันทัด เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป

กำหนดออกวารสาร ปีละ ๑ ฉบับ มกราคม ๒๕๖๗ – ธันวาคม ๒๕๖๗

จัดพิมพ์โดย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
๓๒๑ ตำบลทะเลชุบศร อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี ๑๕๐๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๖๔๑ ๓๐๖๖
www.culture.tru.ac.th

พิมพ์ที่ บริษัท พี.เอ.ลีฟวิ่ง จำกัด
๔ ซอยสิรินธร ๗ แขวงบางบำหรุ เขตบางพลัด กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๘๘๑ ๙๘๘

หมายเหตุ : บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้ เป็นทัศนะ ลิขสิทธิ์ และความรับผิดชอบ
ของผู้เขียนเจ้าของผลงาน

บทบรรณาธิการ

วารสาร “วัฒนธรรม” ของสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ฉบับนี้ จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อรวบรวมและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมให้กับผู้สนใจทั่วไปได้มีโอกาสเข้าถึงข้อมูลด้านศิลปวัฒนธรรม

เนื้อหาภายในวารสาร “วัฒนธรรม” ฉบับนี้เป็นการนำเสนอองค์ความรู้จำนวน ๔ เรื่องที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรีโดยมีการแบ่งหัวเรื่องไว้เป็น ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านภูมิปัญญาวัฒนธรรม ๒) ด้านจิตรกรรม และ ๓) ด้านประวัติศาสตร์ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านเกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น

กองบรรณาธิการ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า วารสาร “วัฒนธรรม” จะสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ให้แก่ผู้อ่านทุกท่าน หากมีข้อผิดพลาดประการใดต้องขออภัยมา ณ ที่นี้

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

สารบัญ

หน้า

บทบรรณาธิการ

สารบัญ

ด้านภูมิปัญญาวัฒนธรรม ๑

- การละเล่นฟุ้งเรือ วัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ
จังหวัดสระบุรี : แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอด..... ๒
- การอนุรักษ์หนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์ ๓๒

ด้านจิตรกรรม ๔๓

- การศึกษาผลงานจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดหนองยาวสูง
อำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี ๔๔

ด้านประวัติศาสตร์ ๗๑

- รายงานการศึกษาวิชัย เรื่อง สภาพปัจจุบันแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์
ในจังหวัดลพบุรี ๗๒

ด้านภูมิปัญญาวัฒนธรรม

การละเล่นฟุ้งเรือ วัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี : แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอด

ศรีสุภา นาคธน*

ธนิดา ภู่แดง**

วนิดา เพิ่มศิริ***

ประยงค์ จันทร์ฉาย****

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ๑) ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการทำเรือฟุ้ง ๒) การละเล่นฟุ้งเรือ และ ๓) แนวทางการอนุรักษ์การละเล่นฟุ้งเรือของชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากประชากรที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นฟุ้งเรือ ที่กำหนดขึ้นมาอย่างเฉพาะเจาะจง จำนวน ๘ คน วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

ผลการศึกษา พบว่า ๑) ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการทำเรือฟุ้งปรากฏทั้งในขั้นตอนการเลือกหาไม้ไผ่สำหรับทำตัวเรือและขั้นตอนวิธีการทำเรือฟุ้ง ซึ่งต้องมีความชำนาญเฉพาะบุคคล ๒)

ชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี เป็นเพียงชุมชนเดียวในประเทศไทยที่มีประเพณีการละเล่นฟุ้งเรือ มีการสืบสานการละเล่นฟุ้งเรือประจำปี ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน ของทุกปี ในการแข่งขันจะมีการสร้างสนามชั่วคราวสำหรับการแข่งขัน มีการกำหนดประเภทผู้เข้าแข่งขัน มีกติกาในการแข่งขันแบบง่าย ๆ เน้นความสนุกสนาน รื่นเริง และความรักสามัคคีของประชาชนในชุมชน และ ๓) แนวทางการอนุรักษ์การละเล่นฟุ้งเรือ ผู้นำชุมชนควรสร้างความตระหนักแก่เยาวชน ประชาชน และองค์กรในชุมชน ให้มีความรักและหวงแหนการละเล่นฟุ้งเรือ ควรส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำเรือฟุ้งและการละเล่นฟุ้งเรือให้เยาวชนอย่างจริงจัง หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนควรสนับสนุนให้มีการเผยแพร่

การละเล่นฟุ้งเรือให้กว้างขวางไปยังชุมชนอื่น ๆ รวมทั้งอนุรักษ์และสืบทอดให้คงอยู่สืบไป

คำสำคัญ : การละเล่นฟุ้งเรือ วัดมะขามเรียง

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อติตผู้อำนวยการสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อติตคณบดีคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อติตรองคณบดีคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

**** ประชาชนชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี

บทนำ

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการละเล่น โดยเฉพาะการละเล่นพื้นบ้านไทย จะสะท้อนภาพวิถีชีวิตของคนไทยในสมัยก่อนเป็นอย่างดี เป็นการนำกิจกรรมของบรรพบุรุษมานำเสนอและยังสามารถใช้เป็นหลักฐานการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นอยู่และประเพณีของประชาชนแต่ละยุคสมัยได้อย่างชัดเจน (วาสนา จักรแก้ว และจันทรา แซ่ลิว, ๒๕๕๘, หน้า ๑)

ปัจจุบันมีคนจำนวนน้อยมากที่ให้ความสนใจในเรื่องการละเล่นพื้นบ้าน นับวันองค์ความรู้เกี่ยวกับการละเล่นพื้นบ้านของไทยจะค่อย ๆ สูญหายไป เนื่องจากขาดการอนุรักษ์และพัฒนา ขาดวิธีการศึกษาค้นคว้า ขาดความคลุ้มคลั่งในการสืบค้นข้อมูล โดยเฉพาะข้อมูลปฐมภูมิ ซึ่งเป็นวิธีการที่เข้าไปสู่วิถีชีวิตของบรรพบุรุษ ดังที่ ผาสุก พุทธิเมธา (๒๕๓๕, หน้า ๓๐-๓๑) กล่าวสรุปว่า การละเล่นพื้นบ้านของไทยเป็นเรื่องวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สืบทอดเป็นประเพณีกันมาช้านาน ชาวบ้านยึดถือ และนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เป็นวัฒนธรรมเฉพาะของชาวบ้านในถิ่นนั้น ๆ ถ้ายทอดจากการจำ โดยใช้ปากเล่าต่อ ๆ กันมา ไม่ทราบข้อมูล ผู้ประดิษฐ์หรือผู้ตกแต่ง การละเล่นพื้นบ้านของไทยส่วนใหญ่มีรูปแบบการเล่นที่เรียบง่าย มีจุดประสงค์เน้นให้ความบันเทิง สนุกสนานเป็นหลัก มีทั้งการเล่นเดี่ยว เล่นเป็นกลุ่ม เล่นเป็นฝ่าย และเป็นหมู่คณะ และการเล่นแต่ละชนิดจะเล่นได้ในโอกาสที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้เล่น การเล่นบางชนิดต้องมีอุปกรณ์ประกอบ และสถานที่ที่เหมาะสมกับการเล่นนั้น ๆ (อมรา กล้าเจริญ, ๒๕๕๓, หน้า ๘) สอดคล้องกับ กนกวรรณ ทองดำสิง อนุกุล พลศิริ และเหมือนแพรว รัตนศิริ (๒๕๖๑, หน้า ๑๓๒๔) ที่กล่าวว่า การละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยในชีวิตประจำวันของชุมชน เล่นเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงแข่งขันกันบ้าง บางโอกาสที่มีเทศกาลสำคัญ ๆ สำหรับในโรงเรียน เด็กจะเล่นในช่วงชั่วโมงเรียนวิชาต่าง ๆ ตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ในการเล่นจะมีการกำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นมาเองตามข้อตกลงของกลุ่มผู้เล่นในแต่ละท้องถิ่น สามารถนำวัสดุจากธรรมชาติมาดัดแปลงเป็นอุปกรณ์การเล่นท้องถิ่น และแสดงออกให้เห็นถึงการสั่งสมความรู้และคุณค่าภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้คิดค้นจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการละเล่นพื้นบ้านที่ยังคงอยู่และสูญหายไป เนื่องจาก

ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามามีบทบาทและอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย

เรือฟู้ง หมายถึง อุปกรณ์ที่ใช้เล่นการละเล่นของไทยอย่างหนึ่ง มีลักษณะเป็นไม้แบน ๆ ยาวประมาณสองฟุตครึ่ง กว้างประมาณสามฟุต ทำเป็นรูปคล้ายเรือจริง ๆ ตอนส่วนหัวมีลักษณะแหลม ส่วนท้ายมีลักษณะมน วิธีเล่น คือ ผู้เล่นจะเอาเรือฟู้งนี้ฟู้งบนสนามที่ทำขึ้นให้มีพื้นเรียบ ๆ จากเส้นจุดเริ่มต้นไปยังจุดที่กำหนดเป็นเส้นชัย ทีละคน ๆ จนครบตามจำนวนผู้ทุกคน การตัดสินแพ้ชนะโดยตัดสินจากเรือฟู้งของคนที่ฟู้งไปและไปหยุดถึงเส้นชัยหรือใกล้เส้นชัยมากที่สุดก็ถือว่าผู้นั้นเป็นผู้ชนะ

การแข่งขันฟู้งเรือ จัดเป็นประเพณีการละเล่นของชาวไทยชนิดหนึ่ง โดยมีการสันนิษฐานว่าน่าจะเกิดขึ้นในช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ไม่พบหลักฐานที่แน่ชัด ตามคำบอกเล่าของผู้สูงอายุหลาย ๆ ท่าน พอทราบว่าเป็นช่วงตอนต้นแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นิยมเล่นกันมากในกลุ่มผู้ประกอบอาชีพชาวนา ซึ่งหลังจากเก็บเกี่ยวธัญญาหารเสร็จแล้ว ชาวนาจะใช้เวลาว่างก็จะชวนกันมาลงตอข้าวที่นาออก เพื่อใช้เป็นทางหรือสนามสำหรับแข่งฟู้งเรือ (ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๓, ย่อหน้า ๖) และนิยมเล่นมาอย่างต่อเนื่องจนถึงสมัยที่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี จึงยุติการเล่น เพราะมีการประกาศให้การละเล่นฟู้งเรือเป็น "การพนัน" ประเภทหนึ่ง จึงทำให้การละเล่นฟู้งเรือหายไปจากสังคมไทยระยะหนึ่ง

การละเล่นฟู้งเรือ ปัจจุบันจัดเป็นการพนันประเภทหนึ่ง เนื่องจากในการเล่นมีการแข่งขันแพ้ชนะ ดังนั้นในการเล่นจำเป็นต้องขออนุญาต โดยมีการออกใบอนุญาตจัดให้มีการแข่งเรือฟู้ง โดยในเขตกรุงเทพมหานคร ติดต่อขอใบอนุญาตได้ที่ศูนย์บริการประชาชน (วังไชยา) ส่วนในต่างจังหวัด ติดต่อขอใบอนุญาตได้ที่ที่ทำการปกครองอำเภอ เอกสาร/หลักฐานที่ใช้ ประกอบด้วยบัตรประจำตัวประชาชน ฉบับจริง ๑ ฉบับ (กรณีบุคคลธรรมดา) หรือ บัตรประจำตัวข้าราชการหรือพนักงานองค์การของรัฐ ฉบับจริง ๑ ฉบับ (กรณีไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน) โดยกระทรวงมหาดไทยมีนโยบายให้ออกใบอนุญาตให้เล่นได้ในงานกาชาด หรืองานประจำปีของจังหวัด ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อหารายให้กาชาดเพื่อใช้จ่ายในกิจการสาธารณกุศลเท่านั้น (กรมการปกครอง, ๒๕๕๘)

สำหรับประชาชนชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี ซึ่งนับว่าเป็นเพียงชุมชนเดียวในประเทศไทยที่มีประเพณีการเล่นฟุ้งเรือ ถือเป็นการละเล่นประจำถิ่น มีการสืบสานประเพณีการเล่นฟุ้งเรือประจำปีช่วงประเพณีสงกรานต์ ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน ของทุกปี จนถึงปัจจุบัน นอกจากเพื่อช่วยกันอนุรักษ์สืบสานประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม ท้องถิ่นให้คงอยู่คู่กับสังคมไทยสืบไปแล้ว ยังก่อให้เกิดความรักสามัคคีในชุมชน เพราะในการเล่นมีทั้งการแข่งขันแบบเดี่ยวและเล่นเป็นหมู่คณะ รวมทั้งมีการแข่งขันระหว่างหมู่บ้านหรือชุมชนด้วย ผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่เข้าไปศึกษาถึงแนวทางการอนุรักษ์การเล่นฟุ้งเรือ ที่เป็นองค์ความรู้ที่มีอยู่ในตัวผู้รู้และทำการบันทึกไว้เพื่อเป็นหนึ่งในเอกลักษณ์ของชาติ ด้วยการละเล่นดังกล่าวยังคงมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนและชุมชนวัดมะขามเรียงทั้งในอดีตและปัจจุบัน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของคนไทยที่สืบทอดต่อ ๆ กันมา ควรส่งเสริมสนับสนุนตั้งแต่ระดับนโยบาย จนถึงการนำไปสู่การปฏิบัติ โดยเฉพาะการนำมาใช้เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กได้เล่นอย่างอิสระ เป็นกิจกรรมที่นำวัสดุจากธรรมชาติมาดัดแปลงเป็นอุปกรณ์การเล่นท้องถิ่น แสดงออกให้เห็นถึงการสั่งสมความรู้และคุณค่าภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้คิดค้นจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการเล่นพื้นบ้านที่ยังคงอยู่และอาจจะสูญหายไปเนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวัฒนธรรมของต่างชาติเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทย

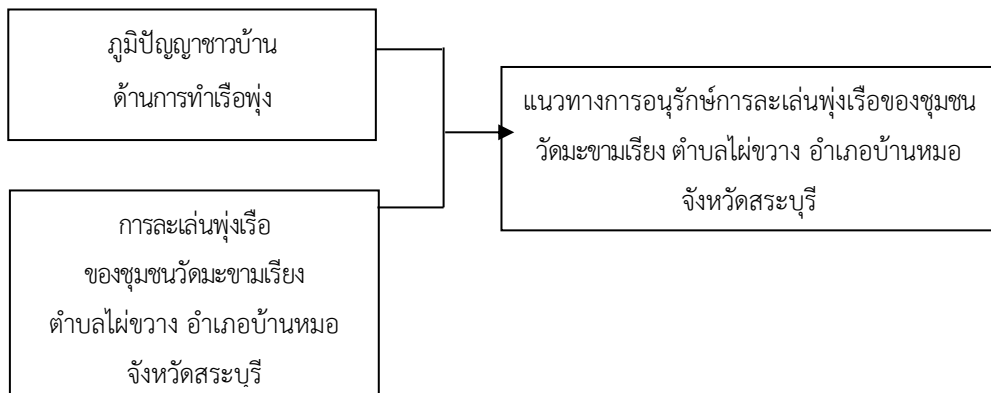
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการทำเรือฟุ้ง ของชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี
๒. การละเล่นฟุ้งเรือของชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี
๓. แนวทางการอนุรักษ์การเล่นฟุ้งเรือของชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี

กรอบแนวคิดในการศึกษา

การศึกษาค้นคว้านี้สามารถสร้างกรอบแนวคิดในการศึกษาได้

ดังภาพ ๑

ภาพ ๑ กรอบแนวคิดในการศึกษาการเล่นฟุงเรือ วัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวางอำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี : แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอด

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation)

๑. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเล่นฟุงเรือชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี

๒. ศึกษาวิธีการทำเรือฟุงและการเล่นฟุงเรือชุมชนวัดมะขามเรียง โดยลงพื้นที่เพื่อเรียนรู้และให้มีประสบการณ์ตรง รวมทั้งเก็บข้อมูลการเล่นฟุงเรือ ชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี โดยการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

๓. วิเคราะห์ จัดหมวดหมู่ความรู้ และตรวจสอบข้อมูลโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการการละเล่นฟุ้งเรือชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เพื่ออธิบายบริบทการละเล่นฟุ้งเรือ การทำเรือฟุ้ง รวมทั้งแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอด ซึ่งมีหน่วยในศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล คือ ชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี

๑. ขอบเขตด้านประชากรที่ศึกษา

การวิจัยครั้งนี้กำหนดประชากรที่ศึกษาเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นฟุ้งเรือ โดยมุ่งศึกษาจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นฟุ้งเรือแบบ [[เจาะจง ได้แก่ ผู้นำการฟื้นฟูการละเล่นฟุ้งเรือ ผู้ถ่ายทอด นักกีฬาการละเล่นฟุ้งเรือหรือผู้ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการละเล่นฟุ้งเรือ ชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี

๒. ขอบเขตด้านเนื้อหา

๒.๑ บริบทชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นฟุ้งเรือ ชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี

๒.๒ ขั้นตอนการทำเรือฟุ้ง การเล่นฟุ้งเรือ แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดการละเล่นฟุ้งเรือ ชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี

๓. ขอบเขตด้านพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้จะทำการศึกษาเฉพาะกรณีการละเล่นฟุ้งเรือ ชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี

๔. ช่วงระยะเวลาในการเก็บรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล ระหว่างเดือน ตุลาคม ๒๕๖๖ – เมษายน ๒๕๖๗

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา ผู้ศึกษาใช้เครื่องมือที่สำคัญ ๒ ประการ คือ ๑) การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) แบบมีโครงสร้าง ๒) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) เพื่อศึกษาขั้นตอนการเล่นฟุ่จเรื่อขณะศึกษามีการถ่ายภาพ การบันทึกเสียง และจดบันทึก เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงจากปรากฏการณ์ในชุมชน

๑. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยการใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ คือ การพูดคุยแบบเป็นกันเอง ตามแนวทางของคำถามการสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อให้ได้ข้อมูลแบบเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา ในการสัมภาษณ์มีคำถามเป็นแนวทางการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด แนวทางในการสัมภาษณ์ ได้แบ่งการสัมภาษณ์ออกเป็น ๔ ตอน คือ ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ ๒ คำถามความเป็นมาของการละเล่นฟุ่จเรื่อและวิธีการเล่นฟุ่จเรื่อ ตอนที่ ๓ ปัญหาและอุปสรรคการเล่นฟุ่จเรื่อ และตอนที่ ๔ การอนุรักษ์และสืบทอดการเล่นฟุ่จเรื่อ

๒. การสังเกต ผู้ศึกษาใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชน บริบทด้านสังคมโดยรวม การละเล่นฟุ่จเรื่อ และเก็บรวบรวมข้อมูลในรายละเอียดตามขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

๒.๑ ผู้ศึกษาใช้วิธีการสร้างความสัมพันธ์กับผู้เกี่ยวข้องเพื่อเข้าร่วมสังเกตการณ์ พูดคุย สอบถาม ศึกษาวิธีการการเล่นฟุ่จเรื่อชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี แต่ละขั้นตอน เพื่อให้เกิดความรู้อะและเข้าใจยิ่งขึ้น

๒.๒ การซักถาม พูดคุย และสังเกตพฤติกรรมของผู้ถูกสัมภาษณ์ในขณะที่ให้ข้อมูลไปพร้อมกัน

๓. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยได้พิจารณาความถูกต้อง ความเที่ยงตรงในเชิงเนื้อหา (content validity) การครอบคลุมเนื้อหา ให้มีความเหมาะสม ชัดเจน ตามเอกสารที่ได้ศึกษาและข้อมูลจากการ

สัมภาษณ์ในเบื้องต้นเพื่อนำมาสร้างแบบสัมภาษณ์และใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๔. เครื่องมือช่วยในการบันทึกและเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ เครื่องมือบันทึกภาพ เครื่องมือบันทึกเสียงและภาพ เครื่องเขียน และสมุดบันทึก เป็นต้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษา ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการดังนี้

๑. การสัมภาษณ์ โดยการใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ คือ การพูดคุยแบบเป็นกันเอง (informal interview) ตามแนวทางของคำถามการสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informal interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลแบบเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา

๑.๑ กำหนดประชากรที่สัมภาษณ์ ประชากรในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ประชาชนที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเล่นฟุ้งเรื่อ โดยกำหนดประชากรแบบเจาะจง (purposive selection) ผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการเล่นฟุ้งเรื่อ ชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี ประกอบด้วย

๑.๑.๑ ผู้นำการฟื้นฟูการเล่นฟุ้งเรื่อ คือ เจ้าอาวาสวัดมะขามเรียง จำนวน ๑ รูป

๑.๑.๒ ผู้ถ่ายทอดความรู้การเล่นฟุ้งเรื่อ จำนวน ๒ คน

๑.๑.๓ นักกีฬาการเล่นฟุ้งเรื่อ จำนวน ๕ คน

๑.๒ ข้อมูลที่สัมภาษณ์เป็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับความเป็นมาของการเล่นฟุ้งเรื่อชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี หากข้อมูลไม่ครบถ้วนจะได้ดำเนินการสัมภาษณ์ซ้ำ

๒. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant observation) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุม โดยการเข้าไปสังเกตการเล่นฟุ้งเรื่อ ชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี

ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษา

เนื่องจากชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี อยู่ห่างจากที่อยู่ของผู้ศึกษาและผู้ศึกษาไม่รู้จักผู้ใดในชุมชนเป็นส่วนตัว โดยในช่วงแรกผู้ศึกษาต้องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ศึกษากับกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งวิธีการพื้นฐาน คือ การเข้าไปเชื่อมสัมพันธ์ไม่ตรีกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง และสร้างความเข้าใจในจุดประสงค์ของการศึกษา ดังนั้นต้องใช้เวลาในการปรับตัวและสร้างความสัมพันธ์ไปพร้อมกับการเรียนรู้บริบทชุมชนและการละเล่นฟุ้งเรื่อ ชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอจังหวัดสระบุรี เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและสร้างความไว้วางใจ จึงจำเป็นต้องใช้เวลาประมาณ ๗ เดือน ระหว่าง เดือน ตุลาคม ๒๕๖๖-เมษายน ๒๕๖๗ คือ สัมภาษณ์ระหว่างวันที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๖๖ ถึงวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๗ พร้อมทั้งตรวจสอบข้อมูลอีกครั้ง เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๖๗ เวลา ๑๓.๐๐-๑๕.๓๐ น.

การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลได้ในแต่ละครั้งมีการนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบว่ามีข้อมูลที่ครบถ้วนเพียงพอหรือไม่ และนำมาแยกแยะออกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นของวัตถุประสงค์การวิจัย จนสามารถตอบคำถามการวิจัยได้ครอบคลุมตามกรอบแนวคิดและขอบเขตที่ต้องการศึกษา โดยผู้ศึกษาทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อความครบถ้วนครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งมีการตรวจสอบข้อมูล ดังนี้

๑. การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) โดยการตรวจสอบแหล่งข้อมูลที่ได้มา ซึ่งประกอบด้วยไปด้วย แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ แหล่งบุคคล และตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่าง ๆ เหมือนกันหรือไม่ ถ้าเหมือนกันซ้ำ ๆ ผู้ศึกษาถือว่าข้อมูลนั้นเชื่อถือได้แล้วทำการบันทึก

๒. การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีการเก็บข้อมูล (Methodological Triangulation) ผู้ศึกษาใช้การสัมภาษณ์ ควบคู่กับการสังเกต พร้อมทั้งศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ประกอบ

การประมวลผลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการละเล่นฟุ้งเรือ ชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี เป็นขั้นตอนที่สำคัญ โดยเฉพาะวิธีการหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์เป็นวิธีการสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่ได้มา ในการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ข้อมูลส่วนใหญ่ที่นำมาวิเคราะห์จะเป็นข้อความบรรยาย (descriptive) ที่ได้จากเอกสาร การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การบันทึกเสียง และการจดบันทึก ผู้ศึกษาได้แบ่งข้อมูลในการวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (typological analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิด ตามขั้นตอนของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกัน ในการศึกษาการละเล่นฟุ้งเรือ ชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี ผู้ศึกษาได้สร้างกรอบแนวคิดในการศึกษาขึ้นมาเพื่อใช้อ้างอิงเป็นหลักฐานในการนำเสนอรายงานการศึกษา ให้สามารถตอบวัตถุประสงค์การศึกษาที่ตั้งไว้ โดยพรรณนาความเพื่ออธิบายสิ่งที่ได้ศึกษาประกอบเข้าด้วยกัน ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิด และปรากฏการณ์ เพื่อให้เข้าใจการละเล่นฟุ้งเรือ ชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่องการละเล่นฟุ้งเรือ วัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี : แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดสามารถสรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล ได้ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการทำเรือฟุ้งของชุมชนวัดมะขามเรียง

ชุมชนวัดมะขามเรียง ประกอบไปด้วยประชาชนที่อยู่อาศัยในหมู่บ้านที่ ๒ บ้านบ่อกระโดน หมู่บ้านที่ ๓ บ้านไร่กลาง และหมู่บ้านที่ ๗ บ้านหนองชายเขา ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี ซึ่งนับว่าเป็นเพียงชุมชนเดียวในประเทศไทยที่มีประเพณีการละเล่นฟุ้งเรือ ถือเป็นการเล่นประจำถิ่น มีการสืบสานประเพณีการละเล่นฟุ้งเรือประจำปี ช่วงประเพณีสงกรานต์ ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน ของทุกปีจนถึงปัจจุบัน

นอกจากเพื่อช่วยกันอนุรักษ์สืบสานประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมท้องถิ่นให้คงอยู่ คู่กับสังคมไทยสืบไป ยังก่อให้เกิดความรักสามัคคีในชุมชนเพราะในการเล่นมี ทั้งการแข่งขันแบบเดี่ยวและเล่นเป็นหมู่คณะ รวมทั้งมีการแข่งขันระหว่าง หมู่บ้านหรือชุมชนด้วย

๑.๑ ประวัติการละเล่นฟุ้งเรือ

การละเล่นฟุ้งเรือของชุมชนวัดมะขามเรียง เกิดขึ้น ประมาณปีพุทธศักราช ๒๕๔๐ “พระครูศุภธรรมคุณ” เจ้าอาวาสวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหม้อ จังหวัดสระบุรี ได้คิดริเริ่มเรือฟืนการละเล่นฟุ้งเรือ ให้กลับมาเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น ท่านได้ให้ข้อคิดในการฟื้นฟูประเพณีแข่งขันฟุ้ง เรือกับสภาวัฒนธรรมตำบลไผ่ขวาง โดยมีผู้นำท้องถิ่นร่วมกันเริ่มสืบหาเรือฟุ้งที่ จะนำมาใช้แข่งขัน ค้นหาผู้รู้ ผู้ที่เคยแข่งเรือฟุ้งเมื่อ ๕๐-๖๐ ปีก่อน ซึ่งกำนันน้อย คำมี (ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลไผ่ขวาง) เป็นผู้ค้นพบ ผู้อาวุโส คือ นายกิง สุดสาระ นักทำเรือฟุ้งวัย ๗๘ ปี เคยทำเรือฟุ้งขาย เมื่อ ประมาณ ๕๐ ปีที่ผ่านมา คิดเป็นมูลค่าเงินบาทไทยในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๓ ก็เกือบ ลำละประมาณ ๑,๐๐๐ บาท กำนันน้อย คำมี ได้ไปหาไม้ไผ่ลำมะรอกตามสูตร โบราณของการทำเรือฟุ้ง หาซื้อน้ำตาลอ้อย ตะไบ กระดาษทราย ไปให้ นายกิง สุดสาระ สร้างเรือฟุ้ง จำนวน ๔ ลำ เพื่อเป็นเรือต้นแบบ กระบวนการทำเรือฟุ้ง ต้องใช้เวลานาน เพราะต้องหาไม้ไผ่ที่มีคุณสมบัติครบถ้วนมาผ่านกระบวนการทำ ที่ประณีตและมีรายละเอียดอีกหลายขั้นตอน เพื่อให้ได้เรือที่สมบูรณ์แบบ ขนาดของ เรือฟุ้งมีความกว้างประมาณ ๑ นิ้ว หนาประมาณนิ้วครึ่ง ยาวประมาณ ๖ ศอก ถึง ๑๒ ศอก แล้วแต่ความถนัดของผู้แข่งขัน สมัยก่อนผู้แข่งขันจะมีความหวงแหน เรือ ต้องฝึกซ้อมการฟุ้งเรือกับเรือที่ตัวเองหรือซื้อมาเป็นของตนเองจนกระทั่งเกิด ความชำนาญ เรียกว่า “รู้ใจเรือ” ก่อนจะนำไปแข่งขัน บางครั้งผู้เป็นเจ้าของเรือ ฟุ้งที่รักและหวงแหนเรือ จะมีการเลี่ยมหัวเรือและหางเรือด้วยเงินหรือทองเหลือง เพื่อความสวยงาม และความคงทน การแข่งขันฟุ้งเรือของชุมชนวัดมะขามเรียงจะ จัดขึ้นที่วัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหม้อ จังหวัดสระบุรี ระหว่าง วันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน ของทุกปี

๑.๒ ภูมิปัญญาไทยกับประเพณีการเล่นฟุ้งเรือ

ภูมิปัญญาไทยที่แฝงอยู่ในประเพณีการเล่นฟุ้งเรือมีหลายอย่าง ที่เด่นชัด คือ ภูมิปัญญาด้านการทำเรือฟุ้ง ตั้งแต่การเลือกหาไม้ไผ่ลำมะรอกตามสูตรโบราณซึ่งเป็นอุปกรณ์หลัก และขั้นตอนวิธีการทำเรือ เช่น การพิจารณาหาไม้ไผ่ที่แก่ได้อายุที่เหมาะสมในการนำมาทำเรือฟุ้ง ซึ่งต้องมีความแข็งแรง สามารถโกนไม้ขึ้นรูปเรือได้ตามต้องการ (โกน หมายความว่า ชูดด้วยของมีคม เช่น มีด ให้เรียบเสมอกัน) และวางตากแดด ไว้ ๒-๓ สัปดาห์ เพื่อให้เนื้อไม้แห้งไม่ยืดหยุ่น ไม่หดตัว ไม้ไผ่บางลำที่มีอายุไม่พอดีก็จะเหี่ยวยุบ ไม่สามารถใช้ได้ หลังจากตากแดดไว้เรียบร้อยแล้ว หลังจากนั้นจะตัดไม้โดยใช้มีดตาลอ้อยหาที่ไม้ไผ่ และนำไปปลนไฟ รอให้น้ำตาลอ้อยเริ่มมีฟองก็แสดงว่าไม้ร้อนมาก มีความร้อนพอเหมาะที่จะตัดไม้ไผ่ให้มีความตรงตามที่ต้องการ ระวังต้องไม่ปลนไฟนานเกินไป เพราะถ้าปลนไฟนานไม้ไผ่จะไหม้ เสียคุณสมบัติในการยืดหยุ่น เมื่อตัดไม้ไผ่ให้ตรงและมีความแห้งพอดีแล้ว ก็จะใช้มีดเหลาไม้ไผ่ให้ได้รูปเรือฟุ้ง ในการเหลารูปเรือฟุ้งต้องระวังให้เรือฟุ้งได้ศูนย์ คือ มีความสมดุลย์ตลอดทั้งลำเรือ รวมทั้งการขีดด้วยกระดาษทรายเพื่อให้ผิวเรือเรียบก็ต้องระวังอย่าให้เรือเสียศูนย์ ขนาดของเรือฟุ้งที่ใช้ในการแข่งขัน มีความกว้าง หนา และยาว ต้องเหมาะสมซึ่งทั้งหมดต้องอาศัยภูมิปัญญา ความชำนาญเฉพาะบุคคล ไม่ใช่ว่าทุกคนสามารถทำเรือฟุ้งได้

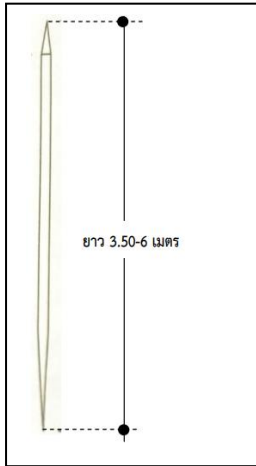
๑.๓ การทำเรือฟุ้ง

๑.๓.๑ วัสดุที่ใช้ทำเรือฟุ้ง คือ ไม้ไผ่ อาจใช้ไม้ลำมะรอกหรือไม้สีสุก อุปกรณ์สำหรับตัดไม้ ประกอบด้วย เลื่อย มีด มีดตาลอ้อยหรือน้ำตาลงบหรืองบน้ำอ้อย และกระดาษทราย ใช้ขีดเพื่อเก็บงานให้เรียบ

๑.๓.๒ รูปร่างเรือฟุ้ง ความกว้างของลำเรือประมาณ ๑ นิ้ว ส่วนความยาวประมาณ ๗ ศอก (๓.๕๐ เมตร) ถึง ๓ วา (๖ เมตร) ขนาดขึ้นอยู่กับความถนัดของผู้เล่นแต่ละคน

๑.๓.๓ ขั้นตอนวิธีการทำเรือฟุ้ง ประกอบด้วย การเลือกตัดไม้ที่ให้อายุและขนาดความยาวของลำไม้ไผ่ตามความต้องการ นำมา

เหลาเรือ การตัดไม้ไผ่ให้ตรง การขัดเรือ การตกแต่งเรือฟุ้ง และการทำสายโตะ หรือหางโตะ

ภาพ ๒ ลักษณะของเรือฟุ้ง

๑.๔ สนามแข่งขัน

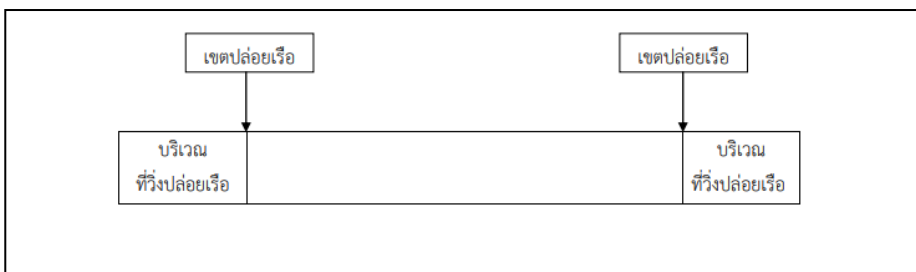
ในแต่ละปีช่วงเทศกาลสงกรานต์ ประชาชนในชุมชนวัดมะขามเรียงจะร่วมมือกันจัดทำสนามแข่งขันฟุ้งเรือขึ้นมาเป็นการชั่วคราว เพื่อใช้สำหรับการแข่งขันฟุ้งเรือในบริเวณวัดมะขามเรียง

๑.๔.๑ ประเภทของสนามแข่ง สนามแข่งฟุ้งเรื่อนั้น แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑.๔.๑.๑ สนามระเริง สนามระเริงและสนามแก่งมีความยาวของสนามเท่ากัน คือ ประมาณ ๓๕-๔๐ วา แต่ความกว้างของสนามระเริง กว้างประมาณ ๑ เมตร พื้นสนามตากเรียบ ใช้ฝุ่นละเอียดหรือกลบโรย เพื่อให้เรือวิ่งได้ไกลโดยไม่สะดุด

๑.๔.๑.๒ สนามแข่ง สนามแข่งมีความยาวของสนาม เท่ากันกับสนามระเริง คือ ประมาณ ๓๕-๔๐ วา แต่ความกว้างของสนามแข่ง กว้างประมาณ ๑ คืบ (ประมาณ ๒๕ เซนติเมตร) และจะใช้ กาบกล้วยวางกันสลัปเป็นแนวเขต พื้นสนามโรยด้วยฝุ่นหรือกลบ เช่นเดียวกันสนามระเริง

๑.๔.๒ การแบ่งขอบเขตของสนามแข่ง สนามแข่งชั้นจัด แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ขอบเขตสำหรับผู้แข่งขันใช้วิ่งก่อนปล่อยเรือ ซึ่งมีความ ยาวประมาณ ๒-๓ วา

ภาพ ๓ ภาพจำลองสนามแข่ง

จากการศึกษาบริบทชุมชนชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม มีน้ำอุดมสมบูรณ์สภาพ ดิน ฟ้า อากาศโดยทั่วไปอยู่ในเกณฑ์ปกติ มีวัดวัดมะขามเรียง เป็นศูนย์กลางการ ประกอบพิธีทางศาสนาและประเพณีท้องถิ่น ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ การเกษตรการบริการพื้นฐานของชุมชน มีครบถ้วน จากบริบทดังกล่าวพิจารณา ได้ว่าภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการทำเรือฟ่งของชุมชนวัดมะขามเรียง นั้นมี ความสัมพันธ์กับภูมินามของตำบลและสภาพแวดล้อมของบริบทชุมชน ซึ่ง พระ ครูสุภธรรมคุณ (๒๕๖๖) เจ้าอาวาสวัดมะขามเรียง ผู้มีความสำคัญในการคิดริเริ่ม พื้นฟูการเล่นฟ่งเรือ โดยมีเหตุผล คือ ตำบลไผ่ขวางควรมีสื่อที่เป็นเอกลักษณ์ และชื่อตำบลมีคำว่า “ไผ่” คือ ตำบลไผ่ขวางซึ่งเกี่ยวข้องกับไม้ไผ่ และการละเล่น เรือฟ่งเป็นประเพณีการเล่นของไทยชนิดหนึ่ง สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดขึ้น ในช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ไม่พบหลักฐานที่แน่ชัด จากคำบอกเล่า

ของผู้สูงอายุหลาย ๆ ท่าน ได้ข้อมูลว่าในช่วงตอนต้นแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ กีฬา การแข่งขันฟุตบอลลูกนี้นิยมเล่นกันมากในหมู่ชาวนา สอดคล้องกับสภาพการ ประกอบอาชีพของประชาชนในตำบลไผ่ขวาง พระครูศุภธรรมคุณท่านได้ให้ ข้อคิดในการฟื้นฟูประเพณีแข่งขันฟุตบอลลูกนี้เกี่ยวกับสภาพวัฒนธรรมตำบลไผ่ขวาง ได้ พุดคุยกับผู้มีอายุหลายท่านถึงขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้านที่บรรพบุรุษได้ เคยปฏิบัติหรือเล่นกันมาก่อน การแข่งขันฟุตบอลลูกนี้ จัดเป็นกีฬาพื้นบ้าน มีอุปกรณ์ การละเล่นที่ทำจากไม้ไผ่สอดคล้องกับชื่อตำบลไผ่ขวาง และในตำบลไผ่ขวาง ก็มีการปลูกต้นไม้จำนวนมาก จึงเป็นที่มาของการละเล่นฟุตบอลลูก และภูมิปัญญา การทำฟุตบอลลูกก็เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดกันมา สอดคล้องกับ เอกวิทย์ ณ ถลาง (๒๕๔๐) ได้กล่าวถึงปัจจัยการก่อเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญประการ หนึ่ง คือ ลักษณะภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติของภูมิภาคต่าง ๆ

กลุ่มชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาบริเวณที่มีสภาพภูมิศาสตร์และ สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติที่แตกต่างกัน ย่อมสร้างสม “ภูมิปัญญา” และ พัฒนาระบบความสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อมในลักษณะแตกต่างกัน สอดคล้อง กับการค้นพบข้อมูลของการละเล่นฟุตบอลลูกนี้ ที่ผู้ให้ข้อมูลระบุว่า การละเล่น ฟุตบอลลูกเป็นการละเล่นที่มีรูปแบบสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน มะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหม้อ จังหวัดสระบุรี คือ ใช้ท้องนาเป็น สนามแข่ง ฟุตบอลลูกทำจากวัสดุที่หาได้จากท้องถิ่นคือไม้ไผ่ เล่นกันในช่วงที่ว่างจา การทำงานหรือเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว หรือช่วงประเพณีสงกรานต์ เป็นการละเล่น ที่สนุกสนาน ผ่อนคลาย สร้างความสามัคคีของคนในชุมชน

๒. การละเล่นฟุตบอลลูกของชุมชนวัดมะขามเรียง

๒.๑ วิธีการเล่นฟุตบอลลูก

๒.๑.๑ ผู้แข่งขัน เล่นได้ทั้งเพศชายและเพศหญิง ไม่จำกัดอายุ แต่ในการแข่งขันจะแยกระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ ไม่จำกัดจำนวนผู้แข่งขันในการ แข่งขันแต่ละครั้ง แล้วแต่สมัครใจ แต่ในการแข่งขัน จะแข่งขันทีละ ๑ คู่ จนกว่าจะได้ผู้ชนะ ตามจำนวนที่กำหนดไว้ สัญลักษณ์แสดงว่าผู้ใดคือผู้ลง แข่งขัน เมื่อมีผู้สมัครลงแข่งขันฟุตบอลลูก ผู้สมัครจะได้รับผ้าขาวม้า ๑ ผืน เพื่อใช้

คาคที่ศีรษะหรือบริเวณลำตัว เพื่อให้รู้ว่าใครบ้างที่จะลงสนามแข่งขัน หากไม่คาคผ้าขาม้าถือว่าแพ้ผิดกติกาในการลงแข่งขัน

๒.๑.๒ กติกาการแข่งขัน ลงแข่งครั้งละ ๒ คน สับเปลี่ยนกัน พุง ผู้เข้าแข่งขันทุกคนจะจับฉลากจับคู่แข่งขันและแต่ละคู่จะตกลงกันอาจใช้การโยนเหรียญเพื่อหาผู้แข่งขันที่จะพุงเรือก่อนหรือหลัง ขนาดความยาวของตัวเรือ ซึ่งจะความยาวระหว่าง ๗ ศอก (๓.๕๐ เมตร) ถึง ๓ วา (๖ เมตร) ผู้แข่งขันห้ามวิ่งล้ำเส้นปล่อยเรือ หากล้ำเส้นต้องกลับไปวิ่งใหม่ การพุงเรือสามารถพุงได้ทั้งเที่ยวไปและเที่ยวกลับของบริเวณสนาม สับเปลี่ยนกันพุงก่อน/หลัง ระหว่างผู้แข่งขันด้วยกัน เรือที่พุงไปจะอยู่ในสนามหรือนอกสนามไม่ถือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะกรรมการจะใช้การวัดระยะทางการพุงจากแนวด้านท้ายสุดของเรือเป็นเส้นตรงเข้ามายังสนาม หากแนวลำเรือเมื่อหยุดแล้วไม่ตรงเอียงไปทางใดทางหนึ่ง ให้ถือจุดด้านท้ายสุดของลำเรือเป็นจุดกำหนด แล้วจับหัวเรือให้ตรงแล้วจึงวัดระยะทางการพุง การตัดสินชนะหรือแพ้ มีเพียงสองวิธี คือ หนึ่ง ชนะขาด ซึ่งช่วงลำตัวเรือจะต้องมีระยะห่างจากเรือของคู่แข่งขันที่พุงไปสุดช่วงลำเรือ หากตัวเรือมีความห่างคาบเกี่ยวกันจะถือว่าเสมอกันในการพุงเรือครั้งนั้น ๆ ไม่มีผู้ใดชนะจะต้องแข่งขันใหม่จนกว่ามีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแพ้หรือยอมแพ้ การจะตัดสินว่าผู้ใดคือผู้ชนะในการแข่งขันแต่ละคู่ กติกาทั่วไปผู้แข่งขันจะต้องแข่งขันทั้งหมด ๕ ครั้ง ดังนั้นผู้แข่งขันที่จะถือว่าชนะคู่แข่งขัน จะต้องชนะ ๓ ครั้ง ต่อ ๕ ครั้ง หรือต้องชนะทั้ง ๕ ครั้ง แล้วแต่จะกำหนดกติการ่วมกันในการแข่งขันแต่ละครั้ง ในการแข่งขันจะมีกรรมการตัดสิน จำนวน ๒ คน กรรมการจะยืนกำกับที่สนาม คือ บริเวณหัวสนาม ๑ คน และบริเวณท้ายสนาม ๑ คน กรรมการจะถือธงคนละ ๒ ธง สีธงอาจจะใช้สีแตกต่างกันเพื่อแยกข้างผู้แข่งขัน หรืออาจใช้สีเดียวกันก็ได้ หากผู้แข่งขันพุงเรือเป็นระยะเท่ากันหรือเสมอกัน กรรมการจะยกธงทั้ง ๒ ธง ขึ้นมา แต่หากมีผู้แข่งขันที่พุงเรือได้ระยะทางที่ไกลกว่าจะถือเป็นผู้ชนะ กรรมการจะยกธงสีประจำของผู้แข่งขันที่ชนะขึ้นมาหรือยกธงเพียง ๑ ธง กรณีเรือที่ใช้ในการแข่งขันหักหรือชำรุด ไม่สามารถใช้แข่งขันได้และผู้แข่งขันไม่สามารถหาเรือมาใช้แข่งขันทดแทนได้ กรณีนี้ผู้เข้าแข่งขันอาจจะขอยืมเรือของคู่แข่งขันมาใช้ในการแข่งขันได้หรือกรรมการอาจจะตัดสินให้เสมอกันก็ได้ แล้วแต่กติกาที่ตกลงกัน

๒.๑.๓ มารยาทในการแข่งขันฟุ้งเรือ หากผู้แข่งขันอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าคู่แข่งยังไม่มีควมชำนาญมากพอที่จะชนะตนเองได้ ก็จะมีการต่อให้คู่แข่ง เรียกว่า “ยื่นโล้” คือ ผู้แข่งขันที่มีความชำนาญมากกว่าจะยื่นฟุ้งเรืออยู่กับที่ ณ จุดใดจุดหนึ่งที่ต่อให้โดยไม่ต้องวิ่ง ส่วนผู้ที่มีความชำนาญน้อยกว่าสามารถวิ่งในการฟุ้งเรือได้ในบริเวณที่วิ่งปล่อยที่อยู่ส่วนหัวและท้ายสนาม ในกรณีที่การแข่งขันใช้เวลานานมาก เนื่องจากไม่มีผู้แข่งขันคนใดชนะ ผู้แข่งขันเห็นว่าคู่แข่งเหนื่อย หรือเวลาเย็นมากแล้ว ก็จะร่วมปรึกษากันว่าควรตัดสินใจให้เสมอกัน หรืออาจใช้เวลาพักให้หายเหนื่อยแล้วมาแข่งขันกันต่อหรือยกไปแข่งขันกันอีกครั้งในวันต่อไป

๒.๒ ช่วงเวลาที่มีการละเล่นฟุ้งเรือ สำหรับประชาชนชุมชนวัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี ซึ่งนับว่าเป็นเพียงชุมชนเดียวที่มีประเพณีการละเล่นฟุ้งเรือ ถือเป็นการเล่นประจำถิ่น มีการสืบสานประเพณีการละเล่นฟุ้งเรือประจำปีช่วงประเพณีสงกรานต์ ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน ของทุกปีจนถึงปัจจุบัน

๒.๓ ประโยชน์ของการละเล่นฟุ้งเรือ คือ การได้สัมผัสกับธรรมชาติ ฝึกทักษะในด้านต่าง ๆ เช่น การเลือกไม้ไผ่ ต้องมีทักษะในการพิจารณาเลือกไม้ไผ่ที่แก่ได้อายุเหมาะสมในการนำมาทำเรือฟุ้ง ทักษะในการเหลาไม้ไผ่ให้ได้รูปเรือฟุ้ง มีความสมดุลกันตลอดทั้งลำเรือ เป็นการฝึกสมาธิในขณะที่ฟุ้งเรือ และเสริมสร้างความรักสามัคคีของคนในชุมชน

การละเล่นฟุ้งเรือเป็นประเพณีประจำชุมชนวัดมะขามเรียงที่ยังคงอยู่เพียงชุมชนเดียวในประเทศไทย มีการเล่นแข่งขันฟุ้งเรือเป็นประจำทุกปีในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๕ เมษายน อุประการการเล่นก็หาได้ในชุมชน วิธีการเล่น และกติกาการเล่น ก็เป็นแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน มีการตัดสินแพ้-ชนะ รางวัลสำหรับผู้ชนะก็เป็นสิ่งของหรือเงินรางวัลเล็กน้อยเพื่อสร้างแรงจูงใจให้มีการเล่นอย่างต่อเนื่อง เน้นความสนุกสนานและก่อให้เกิดความสามัคคีในชุมชน มีการสืบทอดเพื่อให้เกิดความยั่งยืนจากปัจจัยพื้นฐานเช่นเดียวกับประเพณีด้านอื่น ๆ คือ ผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนมีการสังเกต เรียนรู้ และปรับตัวตามลักษณะภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อมธรรมชาติ เกิดผลเป็นสภาพที่เรียกว่า “นิเวศทางสังคมและวัฒนธรรม” มีลักษณะการปฏิสัมพันธ์และ

ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ครอบคลุมแบบแผนและกระบวนการก่อเกิด การดำรงอยู่ พัฒนาการ ความเคลื่อนไหวและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (วศินา จันทศิริ, และสิริพิชญ์ วรรณภาส, ม.ป.ป., หน้า ๓) โดยประเพณีเกิดจากการเรียนรู้ของมนุษย์ในแต่ละสภาพชุมชน แล้วถ่ายทอดความรู้แก่กัน ปฏิบัติตามกัน สืบทอดต่อกันมา รวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนตามเหตุปัจจัย เมื่อมีการแลกเปลี่ยน สร้างสรรค์อย่างต่อเนื่อง ทำให้มีการผสมผสานระหว่างสิ่งที่มีอยู่เดิมกับสิ่งที่รับใหม่ เกิดเป็นภูมิปัญญาที่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากที่อื่น หรืออาจมีความคล้ายคลึงกันก็ได้ จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยยังไม่พบว่ามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นฟุ้งเรือโดยตรง แต่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการละเล่น คือพบว่าในแต่ละท้องถิ่นก็จะมี การละเล่นพื้นบ้านที่ทั้งคล้ายคลึงและแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายๆ อย่าง เช่น พุนพงษ์ งามเกษม, กมล การกุศล, นิพนธ์ สุขสวัสดิ์, จิตติมา วิทยาวงค์ รุจิ, วนิตา ลิขิตกันทิมา, วราภรณ์ บำรุงกุล, และสนม ครุฑเมือง (๒๕๒๕) พบว่า การละเล่นพื้นบ้านของจังหวัดพิษณุโลก มีรูปแบบและวิถีเล่นของการละเล่นพื้นบ้านที่หลากหลาย การเล่นพื้นบ้านที่เล่นตามเทศกาลส่วนใหญ่เป็นการเล่นของผู้ใหญ่ ส่วนการละเล่นประเภทไม่จำกัดโอกาสเทศกาล คือ เล่นได้ทั่ว ๆ ไป รูปแบบและวิธีการเล่นแต่ละประเภททั้งหมดมีลักษณะง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน มักใช้ผู้เล่นจำนวนมากหรือเปิดโอกาสให้ผู้ชมได้ร่วมสนุกพร้อมกันไปกับผู้เล่น อุปกรณ์การละเล่นก็เป็นสิ่งของที่มีในท้องถิ่น ส่วนใหญ่เน้นหนักอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพหรือดำรงชีพ ในด้านหน้าที่ที่มีต่อชุมชนของการละเล่นพื้นบ้าน คือ ให้ความบันเทิงแล้ว เป็นเครื่องมือสำคัญในการนำคนเข้าสังคม สร้างความสามัคคีในกลุ่ม สะท้อนและบันทึกกฎเกณฑ์และค่านิยมในสังคมด้านต่าง ๆ เช่น สังคม เศรษฐกิจ ระบายสิ่งเก็บกดและความคับข้องใจที่ต้องปกปิดซ่อนเร้นในเวลาปกติ และที่สำคัญ คือ การละเล่นพื้นบ้านเหล่านี้เป็นเครื่องเสริมสร้างให้ชาวบ้านเกิดกำลังใจ เกิดความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย และความเชื่อมั่นในตนเอง การละเล่นพื้นบ้านมีความผูกพันอย่างแนบแน่นกับชีวิตของชาวบ้านในอดีต มีรูปแบบและลักษณะที่สะท้อนให้เห็นคุณลักษณะสำคัญของจิตใจและวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน คือ ความเรียบง่ายไม่ซับซ้อน ความใกล้ชิดกับธรรมชาติ สอดคล้องกับ ทศนีย์ จินตพิทักษ์กุล (๒๕๔๗) ศึกษาลักษณะและ

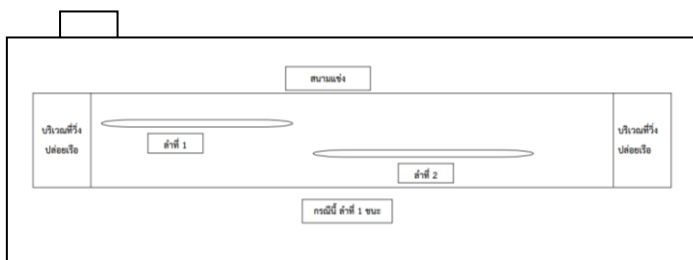
คุณค่าการเล่นของเด็ก จังหวัดนครปฐม พบว่า การกำหนดชื่อการเล่น
 พื้นบ้านของเด็กแต่ละชนิดนั้นส่วนมากกำหนดขึ้นตามลักษณะของการเล่นหรือ
 อุปกรณ์ประกอบการเล่น สถานที่เล่นก็กำหนดบริเวณที่เล่นในลักษณะยึดหยุ่นได้
 ตามจำนวนผู้เล่น สนามหรือลานกว้างกลางแจ้งเหมาะสมสำหรับการการเล่น
 พื้นบ้านหลายชนิด อุปกรณ์ประกอบการเล่นนั้นส่วนใหญ่ไม่ต้องใช้ ถ้าจะใช้ก็จะ
 เป็นอุปกรณ์ที่ทำได้ง่ายในชุมชนหรือในบ้านเรือน ในการเล่นผู้เล่นจะร่วมกัน
 กำหนดกติกาหรือข้อตกลงต่าง ๆ ขึ้นก่อน ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวปฏิบัติที่ถูกต้อง
 ตรงกัน ส่วนการตัดสินใจแพ้ชนะในการเล่นพื้นบ้านแต่ละชนิดจะแตกต่างกันไป
 แต่ส่วนใหญ่การตัดสินใจแพ้ชนะเป็นการทำไปเพื่อเปลี่ยนหน้าที่เล่นกันมากกว่าการ
 ยึดการแพ้ชนะเป็นสำคัญ

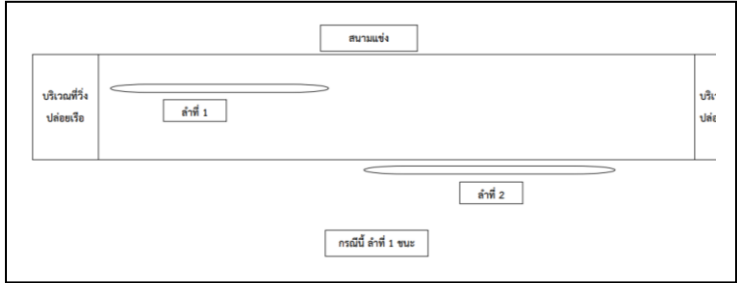
ภาพ ๔ ลักษณะท่าทางการฟุ้งเรือ

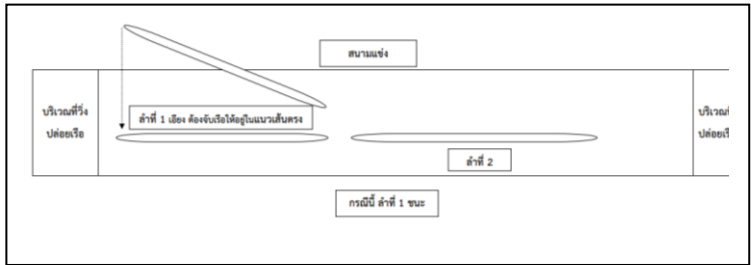
ภาพ ๕ สนามแข่งจริง

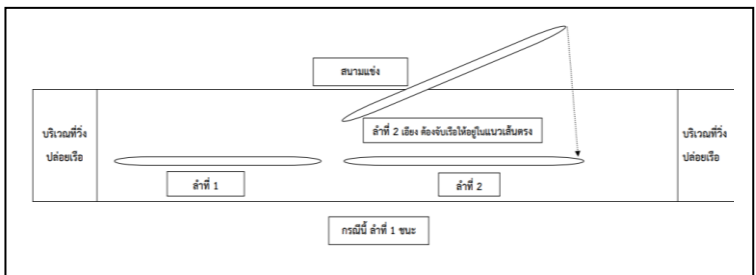
ภาพ ๖ ภาพจำลองระยะห่างของเรือฟุ้งลำที่ชนะ

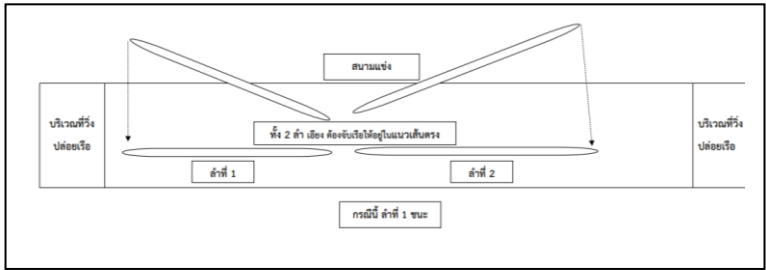
ภาพ ๗ ภาพจำลองระยะห่างของเรือฟูล่าที่ชนะกรณีมีลำที่ฟูล่าออกนอกสนาม

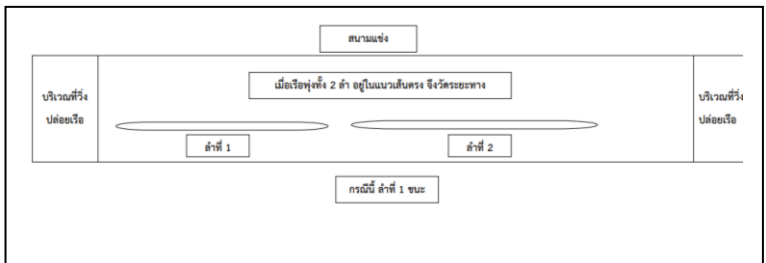
ภาพ ๘ ภาพจำลองระยะห่างของเรือฟูล่าที่ชนะกรณีลำที่ชนะไม่อยู่ในแนวเส้นตรง (เอียง)

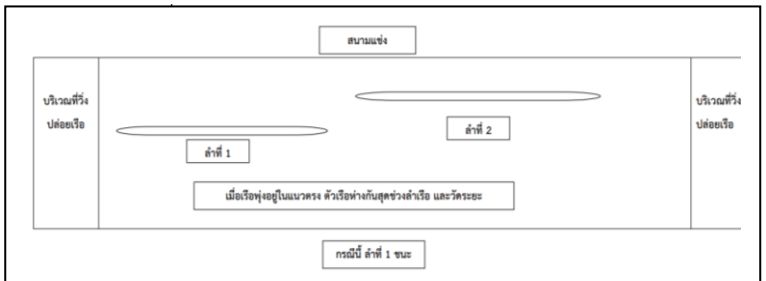
ภาพ ๙ ภาพจำลองระยะห่างของเรือฟูล่ากรณีลำที่ไม่ชนะไม่อยู่ในแนวเส้นตรง (เอียง)

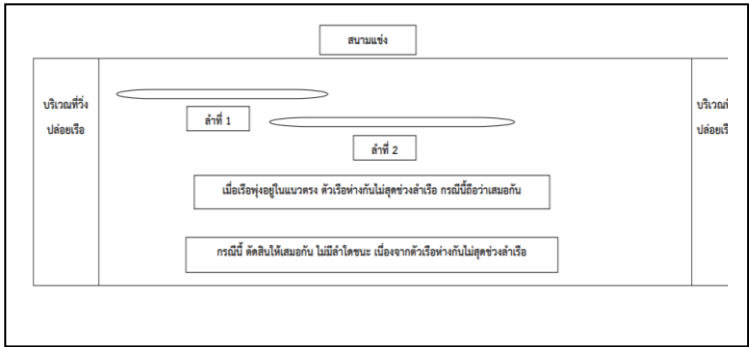
ภาพ ๑๐ ภาพจำลองระยะห่างของเรือฟุ้งกรณีลำที่ทั้ง ๒ ลำ ไม่อยู่ในแนวเส้นตรง (เอียง)

ภาพ ๑๑ ภาพจำลองระยะห่างของเรือฟุ้งกรณีลำที่ทั้ง ๒ ลำ ไม่อยู่ในแนวเส้นตรง (เอียง)

ภาพ ๑๒ ภาพจำลองระยะห่างของเรือฟุ้งกรณีอยู่ในแนวเส้นตรง
ตัวเรือห่างกันสุดช่วงลำเรือ

ภาพ ๑๓ ภาพจำลองระยะห่างของเรือพุ่งกรณีอยู่ในแนวเส้นตรง
ตัวเรือห่างกันไม่สุดช่วงลำเรือกรณีนี้ ตัดสินให้เสมอกัน ไม่มีลำใดชนะ

๓. แนวทางการอนุรักษ์และการสืบทอดประเพณีการละเล่นฟุ้งเรือ

จากการศึกษาข้อมูลด้วยการศึกษาบริบทชุมชน การสัมภาษณ์พบว่า แนวทางการส่งเสริมการสืบสานประเพณีการละเล่นฟุ้งเรือ คือ

๓.๑ การพัฒนารูปแบบการละเล่นฟุ้งเรือ ควรมีการพัฒนา
รูปแบบการละเล่นฟุ้งเรือให้น่าสนใจ เช่น การแต่งกายเป็นทีม การประกวดความ
สวยงามของเรือฟุ้งให้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น เป็นต้น การที่คนในชุมชน มี
จุดมุ่งหมายเดียวกัน มีความต้องการเหมือนกัน มีความรักสามัคคี มีความมุ่งมั่น
ในการรักษาประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งเป็นทุนในการที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชน
ควรเข้าไปส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการรักษาประเพณีวัฒนธรรมและเผยแพร่สู่
ชุมชนอื่น ๆ ในวงกว้าง รวมทั้งสามารถพัฒนาให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ต่อไป และจาก
เอกลักษณ์การละเล่นที่ไม่เหมือนชุมชนอื่น ๆ สามารถสร้างความภาคภูมิใจให้
สมาชิกในชุมชนควรมีการส่งเสริมให้มีการแข่งขันในวงกว้างมากขึ้น อาจเริ่มจาก
ระดับอำเภอ และจังหวัดสระบุรี มีการกำหนดกติกาที่เป็นมาตรฐานในการแข่งขัน
เป็นที่ยอมรับของทุกชุมชน เป็นต้น

๓.๒ การอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไป ผู้นำชุมชนควรสร้างความตระ
หนักให้แก่เยาวชน ผู้นำชุมชน และองค์กรในชุมชน รู้สึกรัก ห่วงแหนใน

ประเพณีวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น ควรมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำเรือ
ฟุ้งและการละเล่นฟุ้งเรือให้เยาวชนรุ่นหลังอย่างจริงจัง หน่วยงานภาครัฐและ
เอกชนควรสนับสนุนให้มีการสืบสานและเผยแพร่ให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้นและคง
อยู่ตลอดไป รวมทั้งเป็นการสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับชุมชนในการทำเรือฟุ้ง
จำหน่าย และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อีกทางหนึ่ง ด้านการสร้าง
มูลค่าเพิ่มทางประเพณีวัฒนธรรม อาจจัดเป็นพิพิธภัณฑ์เพื่อแสดงเรือฟุ้งที่มีการ
ประดิษฐ์ขึ้นมาและใช้ในการแข่งขัน เป็นเรือฟุ้งที่มีความประณีต สวยงาม สมดุล
สามารถฟุ้งได้ไกล เพื่อเป็นแหล่งต้นแบบของเรือฟุ้ง ให้ผู้สนใจได้ศึกษา
นักท่องเที่ยวได้เข้าชม การจัดแสดงสาธิตการละเล่นฟุ้งเรือเป็นประจำ ไม่ต้องรอ
ให้ถึงเทศกาลสงกรานต์ รวมทั้งอาจทำเรือฟุ้งขนาดเล็กจำหน่ายเป็นของที่ระลึก
เป็นต้น ซึ่งสามารถสร้างค่านิยมร่วมในชุมชนกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
และการอนุรักษ์ ได้เช่นกัน

จากการศึกษาข้อมูลด้วยการศึกษาบริบทชุมชนการสัมภาษณ์
ถึงปัญหาในการสืบสานประเพณีการละเล่นฟุ้งเรือ จึงได้แนวทางการอนุรักษ์และ
การสืบทอดประเพณีการละเล่นฟุ้งเรือ คือ ควรมีการพัฒนารูปแบบ
การละเล่นฟุ้งเรือให้น่าสนใจ เช่น การแต่งกายเป็นทีม การประกวดความ
สวยงามของเรือฟุ้งให้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น เป็นต้นการที่คนในชุมชน
มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน มีความต้องการเหมือนกัน มีความรักสามัคคี มีความ
มุ่งมั่น ในการรักษาประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งเป็นทุนในการที่หน่วยงานภาครัฐ
และเอกชนควรเข้าไปส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการรักษา จากเอกลักษณ์
การละเล่นที่เป็นหนึ่งเดียวในประเทศไทย ไม่เหมือนชุมชนอื่น ๆ สามารถ
สร้างความภาคภูมิใจให้สมาชิกในชุมชน ควรมีการส่งเสริมให้มีการแข่งขันใน
วงกว้างมากขึ้น อาจเริ่มจากระดับอำเภอ และจังหวัดสระบุรี มีการกำหนด
กติกาที่เป็นมาตรฐานในการแข่งขัน เป็นที่ยอมรับของทุกชุมชน เป็นต้น ซึ่ง
การอนุรักษ์ประเพณีการละเล่นฟุ้งเรือสามารถทำได้โดยการปลูกจิตสำนึก
ให้ชาวบ้านในชุมชนได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญา
ท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณี สร้างจิตสำนึกของ

ความเป็นคนท้องถิ่น โดย การรักษาฟื้นฟู โดยการเลือกสรรประเพณี การละเล่นฟุ้งเรือที่กำลังจะสูญหายไป ทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางด้านความสามัคคีของคนในชุมชนช่วงเทศกาลสงกรานต์ และปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัย การถ่ายทอดโดยการนำภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ผ่านเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลตามบริบทของชุมชน แล้วมีการถ่ายทอดให้คนในชุมชนได้รับรู้ ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานประเพณีของชุมชนและเผยแพร่อย่างกว้างขวางในโรงเรียนของชุมชนตามศักยภาพของ ในส่วนของผู้นำในการสืบทอดจะต้องเป็นบุคคลที่ในชุมชนเชื่อถือ มีความเข้มแข็ง สามารถสร้างศรัทธาในแก่สมาชิกในชุมชนหันมาร่วมมือในการอนุรักษ์ประเพณีการละเล่นฟุ้งเรือ และที่สำคัญหน่วยงานภาครัฐควรให้การสนับสนุน ส่วนแนวทางการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีการละเล่นฟุ้งเรือ ควรต้องมียุทธศาสตร์ คือ ๑) กลุ่มผู้สื่อสาร ได้แก่ ผู้ส่งสารและผู้รับสารการละเล่นฟุ้งเรือ จะต้องมีความเชื่อถือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำหรือผู้ส่งสารต้องสร้างความเชื่อมั่นให้แก่กลุ่มผู้รับสาร ๒) เนื้อหาการสื่อสารที่จะใช้ถ่ายทอดอัตลักษณ์ประเพณีการละเล่นฟุ้งเรือ จะต้องเป็นเนื้อหาแสดงถึงอัตลักษณ์ที่ตกทอดมาจากอดีตสู่ปัจจุบัน แม้ว่าจะมีการประยุกต์ไปตามยุคสมัย แต่ก็จำเป็นต้องมีอัตลักษณ์ดั้งเดิมดำรงอยู่ด้วยเสมอ และ ๓) ช่องทางการสื่อสาร ประกอบด้วย เครื่องมือการสื่อสาร เช่น เสียงตามสาย สื่อสังคมออนไลน์ทุกช่องทาง และกิจกรรมการสื่อสาร ได้แก่ กิจกรรมการสื่อสารภายในกลุ่มหรือภายในชุมชน กิจกรรมการสื่อสารที่เผยแพร่สู่สาธารณะ จะต้องเข้ามามีบทบาทในการเผยแพร่ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีการละเล่นฟุ้งเรือของชุมชนได้อย่างยั่งยืน ในการสร้างอัตลักษณ์ทางประเพณีของชุมชน ประเพณีการแข่งขันท่องเรือเป็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ทั้งระหว่างชุมชนและตัวบุคคล ตัวเรือฟุ้งและสนามแข่งขันท่องเรือเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนที่ฟื้นฟูขึ้นมาและสืบสานให้เป็นประเพณีของชุมชน เป็นสิ่งที่ชุมชนภาคภูมิใจที่จะสืบสานต่อไป เพราะถือว่าเป็นเพียงชุมชนเดียวในประเทศไทยที่ยังคงรักษาประเพณีนี้อยู่ เป็นประเพณีสืบทอดกันมาแต่โบราณ ผังไปด้วย

เรื่องราวของวิถีชีวิตของชาวนา เรื่องฟุ้งที่ประดิษฐ์ขึ้นมาเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน อาจนับได้ว่าเป็นงานทัศนศิลป์ที่เกิดขึ้นควบคู่กับเรื่องราววิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรม เป็นประเพณีที่ส่งส่งต่ออย่างรุ่นสู่รุ่น ส่วนการอนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไป ควรสร้างความตระหนักให้แก่เยาวชน ผู้นำชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบล รู้สึกรัก ห่วงแหนในประเพณีวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น ควรมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำเรื่องฟุ้งและการละเล่นฟุ้งเรือให้เยาวชนรุ่นหลังอย่างจริงจัง ซึ่งการละเล่นฟุ้งเรือ เป็นประเพณีวัฒนธรรมที่มีต้นทุนค่าใช้จ่ายน้อย อาศัยทักษะและความชำนาญในการทำเรื่องฟุ้งและการเล่นฟุ้งเรือ วัสดุก็สามารถหาได้จากธรรมชาติในท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรสนับสนุนให้มีการสืบสานและเผยแพร่ให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้นและคงอยู่ตลอดไป หากการละเล่นเรือฟุ้งมีการเผยแพร่และเป็นที่ยอมรับในการเล่นในชุมชนอื่น ๆ เช่นเดียวกับการละเล่นอื่นหลาย ๆ ประเภท จะเป็นการช่วยสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับชุมชนในการทำเรื่องฟุ้งจำหน่าย และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อีกทางหนึ่ง ในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางประเพณีวัฒนธรรม อาจจัดเป็นพิพิธภัณฑ์เพื่อแสดงเรื่องฟุ้งที่มีการประดิษฐ์ขึ้นมาและใช้ในการแข่งขัน จัดทำเป็นเรื่องฟุ้งที่มีความประณีต สวยงาม สมดุลย์ สามารถฟุ้งได้ไกล เพื่อเป็นแหล่งต้นแบบของเรื่องฟุ้ง ให้ผู้สนใจได้ศึกษา นักท่องเที่ยวได้เข้าชม การจัดแสดงสาธิตการละเล่นฟุ้งเรือเป็นประจำ ไม่ต้องรอให้ถึงช่วงเทศกาลสงกรานต์ เป็นต้น ซึ่งสามารถสร้างค่านิยมร่วมในชุมชนกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการอนุรักษ์ ได้เช่นกัน ส่วนรูปแบบการอนุรักษ์ ประเพณีการละเล่นฟุ้งเรือของชุมชนมะขามเรียง ผู้ที่ร่วมประเพณีการแข่งขันฟุ้งเรือ มีการร่วมอนุรักษ์ประเพณีการแข่งขันฟุ้งเรือ เยาวชนได้เรียนรู้เรื่อง การอนุรักษ์การแข่งขันฟุ้งเรือของท้องถิ่นโดยการเรียนรู้จากผู้ใหญ่และการให้ความรู้ของผู้สืบสานประเพณีในโรงเรียน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการละเล่นโดยเข้าร่วมแข่งขันฟุ้งเรือ ทำให้รับรู้ถึงคุณค่าของวัฒนธรรม รักและหวงแหนบ้านเกิดของตนมากขึ้น สามารถสังเคราะห์รูปแบบได้ ๒ ประการหลัก คือ ๑) การใช้ชุมชนเป็นฐาน ๒) การสร้างกระบวนการการเรียนรู้ที่วัดและที่โรงเรียน สอดคล้องกับ พจนีย์ กงตาล (๒๕๔๕) ที่พบว่า ชาวไทยไซ่ง์ในจังหวัดนครปฐมให้ความสำคัญ การพ่อนแคนเป็นอันมาก ดังจะเห็นได้จากการจัดให้มีเป็นประจำทุกปี โดยมีชาว

ไทยโซ่งและผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก ช่วยให้การสืบทอดวัฒนธรรม การฟ้อนยังคงมีอยู่ต่อไป เป็นการแสดงถึงความสามัคคีของชาวไทยโซ่ง และ อนุรักษ์ประเพณีการเล่น พิธีกรรมนั้นหน่วยราชการยังให้ความสำคัญ ในฐานะ เป็นการประชาสัมพันธ์จังหวัด และส่งเสริมการท่องเที่ยวของไทยอีกประเภทหนึ่ง ประจักษ์ ไม้เจริญ (๒๕๕๒) กล่าวว่า การอนุรักษ์การแสดงหุ่นกระบอก ควรบรรจุ ไว้ในหลักสูตรของโรงเรียนและมหาวิทยาลัย หรือจัดทำเป็นเทปบันทึกภาพการ แสดงหุ่นกระบอกมอบให้สถาบันการศึกษา เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนและ มอบให้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดทั่วประเทศ เพื่อเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าการ แสดงหุ่นกระบอก จัดนิทรรศการ จัดทำเว็บไซต์เกี่ยวกับการแสดงหุ่นกระบอก เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศเผยแพร่ให้ผู้สนใจได้ศึกษาไปทั่วโลก ชญาพร หลายเจริญ (๒๕๖๐) พบว่า แนวทางอนุรักษ์การเล่นรำไท่น ทำได้โดยการนำมา บรรจุไว้ในหลักสูตรสถานศึกษา แสดงเผยแพร่ในโอกาสต่าง ๆ บริการด้านวิชาการ ให้กับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่ติดต่อขอขอความช่วยเหลือ เกี่ยวกับการแสดง ไม่ว่าจะเป็นเอกสาร วิดีทัศน์ หรือทำการสอนการเล่นรำไท่น เพื่อการแสดง

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย พบว่า ปัญหาสำคัญ คือ ขาดผู้ สืบทอดที่เป็นเยาวชนและคนหนุ่มสาว หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรกำหนด นโยบายหลักในการส่งเสริมการสืบทอดประเพณีการเล่นฟุ้งเรือสำหรับ สถานศึกษาหลักของชุมชน เช่น การส่งเสริมให้โรงเรียนจัดทำเป็นหลักสูตร การเล่นพื้นบ้านประเพณีการเล่นฟุ้งเรือ ให้นักเรียนได้เรียนรู้และฝึก ปฏิบัติ รวมทั้งปลูกจิตสำนึกให้แก่ ลูกหลาน เยาวชน นักศึกษา และนักเรียน ในสถานศึกษาให้เรียนรู้ประเพณีการเล่นฟุ้งเรือที่ถูกต้อง

๒. ข้อเสนอแนะเชิงพัฒนา หน่วยงานปกครองระดับท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด หรือองค์การบริหารส่วนตำบล ควรจัดหางบประมาณ สนับสนุนการอนุรักษ์ประเพณีการเล่นฟุ้งเรือ ในเทศกาลต่าง ๆ นอกเหนือจาก ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ รวมทั้งนำวิธีการจัดการความรู้มาทดลองใช้ในการ

รวบรวมความรู้ประเพณีการเล่นฟุ้งเรือไว้อย่างเป็นระบบ นำมาเผยแพร่ผ่านสื่อต่าง ๆ หรือมีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ จะช่วยให้องค์ความรู้ประเพณีการเล่นฟุ้งเรื่อนั้นไม่สูญหาย และอยู่คู่กับชุมชนตลอดไป

๓. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

๓.๑ ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยที่จะส่งเสริม เพื่อการสืบสานประเพณีการเล่นฟุ้งเรือให้คงอยู่และยั่งยืนมากขึ้น

๓.๒ ควรศึกษาการพัฒนาวิธีการจัดเก็บองค์ความรู้ประเพณีการเล่นฟุ้งเรือ เพื่อการจัดเก็บองค์ความรู้ประเพณีการเล่นฟุ้งเรือ เพื่อเป็นประโยชน์ในด้านการเข้าถึงและการเผยแพร่ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ ทองคำสิง, อนุกุล พลศิริ, และเหมือนแพรว รัตนศิริ. (๒๕๖๑, มกราคม-เมษายน). การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการละเล่นพื้นบ้านของเด็กไทยภาคเหนือ. *Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย, ๑๑(๑), ๑๓๒๐-๑๓๓๖*. กรมการปกครอง. (๒๕๕๘). **คู่มือประชาชน : การออกไปอนุญาตจัดให้มีการแข่งเรือฟ่ง**. สืบค้น กันยายน ๑๖, ๒๕๖๖, จาก https://www.dopa.go.th/public_service/service_guide๓๐
- กระทรวงวัฒนธรรม. ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม, (๒๕๕๓). **ประเพณีการแข่งขันฟ่งเรือ**. สืบค้นกันยายน ๑๖, ๒๕๖๖, จาก <http://m-culture.in.th/album/view/๓๗๒๑๓/>
- ชญาพร หลายเจริญ. (๒๕๖๐). **แนวทางการอนุรักษ์การเล่นรำโทนในสถานศึกษาจังหวัดลพบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ทัศนีย์ จินตพิทักษ์กุล. (๒๕๕๗). **การศึกษาลักษณะและคุณค่าการเล่นของเด็ก จังหวัดนครปฐม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- ประจักษ์ ไม้เจริญ. (๒๕๕๒). **การอนุรักษ์และพัฒนารูปแบบการแสดงหุ่นกระบอกพื้นบ้านภาคกลาง**. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ผาสุก พุทธิเมธา. (๒๕๓๕). **คติชาวบ้านกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พจนีย์ กงตาล. (๒๕๕๕). **นาฏการบนลานขวง : การฟ้อนแคนของชายไทยโชนงในจังหวัดนครปฐม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- พระครูสุภธรรมคุณ. (๒๕๕๔). **กีฬาฟ่งเรือ : กีฬาพื้นบ้านวัดมะขามเรียงตำบลไผ่ขวาง อำเภอบ้านหมอ**

จังหวัดสระบุรี. สระบุรี: วัดมะขามเรียง.

_____ (๒๕๖๖, ๒๔ ตุลาคม). เจ้าอาวาส วัดมะขามเรียง ตำบลไผ่ขวาง
อำเภอบ้านหมอ จังหวัดสระบุรี. สัมภาษณ์.

พูนพงษ์ งามเกษม, กมล การกุศล, นิพนธ์ สุขสวัสดิ์, ฐิติมา วิทยาวงศ์รุจิ,
วนิดา ลิขิตกันทิมา, วราภรณ์บำรุงกุล, และสนม ครุฑเมือง.

(๒๕๒๕). รายงานการวิจัยเรื่องการละเล่นพื้นบ้านของจังหวัด
พิษณุโลก. พิษณุโลก: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.

วศิณา จันทรศิริ, และสิริพิชญ์ วรรณภาส. (ม.ป.ป.). ระบบนิเวศทางสังคม
และวัฒนธรรม. สืบค้น พฤษภาคม ๑๗, ๒๕๖๒, จาก
[http://stouonline.stou.ac.th/courseware/courses/
ecology/content/modules/ecologymodule๓.pdf](http://stouonline.stou.ac.th/courseware/courses/ecology/content/modules/ecologymodule๓.pdf)

วาสนา จักรแก้ว, และจันทรา แซ่ลิ้ว. (๒๕๕๘). การประยุกต์ใช้ของเล่น
พื้นบ้านล้านนาเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย. ลำปาง:
มหาวิทยาลัยสวนดุสิตศูนย์การศึกษานอกที่ตั้งลำปาง.

อมรา กล้าเจริญ. (๒๕๕๓). เพลงและการละเล่นพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ: โอ
เดียนสโตร์.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. (๒๕๔๐). ภูมิปัญญาสี่ภาควิถีชีวิตและกระบวนการ
เรียนรู้ของชาวบ้านไทย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

การอนุรักษ์หนังสือใหญ่วัดสว่างอารมณ์

วนิดา เพิ่มศิริ*
ธนิตา ภู่แดง**
สุชาติ อ่อนสันต์**

บทคัดย่อ

การอนุรักษ์หนังสือใหญ่วัดสว่างอารมณ์ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาขั้นตอนการสร้างหนังสือใหญ่วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรีในอดีตและปัจจุบัน และ๒) สืบสานการอนุรักษ์และการสานต่อของชุมชน ภายหลังจากการศึกษาเสร็จสิ้นแล้วพบว่า วัดสว่างอารมณ์ มีวิธีการและขั้นตอนการทำหนังสือดังนี้

๑. การเตรียมหนังสือ ใช้หนังสือมาทำแต่จะเลือกซื้อจากโรงงานทางโรงงาน จะรีดหนังสือได้ตามขนาดความหนา บาง ตามที่ต้องการปัจจุบันทางวัดซื้อหนังสือมาจากจังหวัดอ่างทอง

๒. การฟอกหนังสือ ตามพื้นบ้านและท้องถิ่นในปัจจุบันจะใช้การฟอกด้วย น้ำส้มสายชูโดยใช้น้ำส้มสายชู ๑ ลิตร ผสมน้ำ ๒๐ ลิตร นำผืนหนังสือที่ซูดเอาฟางมัดและขนออก แซ่หมักไว้ประมาณ ๓ ชั่วโมง นำหนังสือไปล้างออกแล้วตากจนแห้ง แต่จะมี อีกวิธีคือการซื้อตามโรงงานที่ทำการฟอกหนังสือด้วยน้ำยาเคมี จะได้หนังสือในลักษณะเดียวกันแต่ราคาอาจจะแพง กว่าวิธีการที่ทำตามท้องถิ่น

๓. การเขียนลาย ใช้วิธีการลอกลายหรือร่างลายโดยใช้กระดาษไขวาง ทับแบบแล้ว ร่างลวดลายจากต้นแบบหรือการวาด ลวดลายแล้วนำไปถ่ายเป็นพิมพ์เขียว (สำเนาที่เกิดจาก การฉายแสงผ่านต้นฉบับที่เป็นกระดาษบางๆ ลงบน กระดาษที่เคลือบสารเคมี ซึ่งไวต่อแสง ให้ปรากฏเป็น ลวดลายสีขาวบนพื้นสีน้ำเงินหรือลวดลายสีน้ำเงินบน พื้นสีขาว) หรือถ่ายเอกสารขนาด A๓ หรือ A๔ แล้วนำ มาขยายตามสัดส่วนของตัวหนังสือ จากนั้นปะลงบนตัวหนังสือแล้วจึงทำการฉลุลาย

๔. การปรุลาย จะใช้ตัวตุ้ดตุ้หรือตาไก่เป็นตัวตอกตามลวดลาย เช่นเดียวสมัยโบราณเครื่องมือที่ใช้จะมีทั้งเครื่องมือตอกและ เครื่องมือตัด

จะพัฒนามาใช้มัดที่ทำจากใบกล้วย เป็นมัด ที่เป็นเครื่องมือขึ้นเดียว เป็นมัด ปลายแหลม ใช้ตัดหรือ ฉีกตามบริเวณที่ต้องการตัดออกให้เป็นช่อง

๕. การลงสี สีจะใช้สีที่มีในสมัยโบราณ คือ ยังคงใช้สีดำ ขาว น้ำตาล แดง เขียว แต่จะสะดวกทางด้านกรรมวิธีในการ ผสมที่จะได้สีนั้นๆ คุณภาพ จะต่างกันไม่มาก เช่น สีดำ จะใช้สีอะคลิลิก แต่ต้องดูวัตถุประสงค์ในการทำ ถ้าจะ ให้ทึบแสงจะใช้สีดำ เพียงให้ติดทนนานและทึบแสง ถ้า เป็นสีน้ำตาล แดง ปัจจุบันยังคงใช้กรรมวิธีที่ใช้หมากแห้ง ผสมกับเหล้าขาวแช่ไว้๒ คืน แล้ว บีบยางมาทาเหมือน สมัยโบราณอยู่ เพราะหมากหาง่าย และในปัจจุบันมีสี ที่ใช้ทาตัวหนังที่ ทำให้ การทำงาน สะดวกขึ้น คือ สีอะคลิลิก ซึ่งคุณสมบัติทาในหนัง ถ้าผสมบางจะโปร่งใสได้ ถ้าผสมหรือทาทับกันจะเข้ม ทำให้มีส่วนที่ทึบได้

๖. การเคลือบหนัง จะใช้น้ำยาแลคเกอร์เคลือบตัวหนัง สามารถ กันความชื้นและรักษาสภาพของหนังและสีให้คงทน

๗. การผูกไม้ การผูกไม้หรือเรียกว่าไม้ตบหนังจะใช้ไม้ไผ่ที่แก่จัด มาเหลาเป็นด้ามไว้จับเวลาเชิดหนัง ไม้ตบหนังทำมาจากไม้ จึงต้องนำไม้ไป รมควันไฟเพื่อกันพวกแมลงหรือมอดที่จะมากินไม้ไผ่

ด้านการอนุรักษ์และการสานต่อของชุมชน

หนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์ ในปัจจุบันมีการตั้งคณะกรรมการเพื่อ ดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- ๑) ปรับปรุงพัฒนาพิพิธภัณฑ์ ให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับ นักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไป
- ๒) อนุรักษ์หนังใหญ่ โดยดูแลรักษา ซ่อมแซมตัวหนัง ที่ชำรุด สร้างตัวหนังใหม่แทนตัวที่ชำรุด
- ๓) เชิญชวนและประสานงานกับนักเรียนและบุตรหลาน ของชุมชนวัดสว่างอารมณ์ มาฝึกเชิดหนังใหญ่และ การตอกตัวหนัง

- ๔) จัดพิธีครอบครุ ไหว้ครุหนังใหญ่เป็นประจำทุกปี ในเดือน ๙ หรือเดือน ๖ ในการนี้จะมีการแสดงหนังใหญ่ด้วย
- ๕) จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นหนังใหญ่เพื่อเป็นหลักสูตรในการจัดการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาในสังกัดโรงเรียนเทศบาล
- ๖) เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ให้ชุมชน องค์กร หน่วยงาน ต่างๆมาชมการแสดงหนังใหญ่ และพิพิธภัณฑหนังใหญ่
- ๗) นำเศษหนังที่เหลือจากการแกะสลักตัวหนังมาทำเป็นของที่ระลึกเพื่อจัดจำหน่าย เช่น พวงกุญแจ ทำตัวหนังขนาดเล็กย่อส่วนและนำมาใส่กรอบเป็นของที่ระลึก

คำสำคัญ: หนังใหญ่ , การอนุรักษ์

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อติดรองคสมบัติคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อติดรองคสมบัติคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

*** สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

บทนำ

หนังใหญ่เป็นการละเล่นเชิดตัวหนังที่ประกอบด้วยแสงเงาของไทย แต่โบราณ ตามประวัติ กล่าวว่าการเล่นนี้มีมากกว่าสองพันปีแล้ว ถือกำเนิดครั้งแรกในประเทศอินเดีย แล้วมาสู่อาณาจักรศรีวิชัย เรื่อยมาสู่อาณาจักรขอม จนกระทั่งเข้าสู่ประเทศไทยโดยพ่อค้าวานิช นักแสวงโชค และการเผยแพร่ศาสนา ที่นำศิลปะการแสดงและวัฒนธรรมแขนงนี้เข้ามา เผยแพร่ควบคู่กันไป แต่ก็ยังไม่แพร่หลายนัก ในสมัยกรุงศรีอยุธยา รัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ประมาณปีพ.ศ. ๑๙๐๑ หนังใหญ่ได้ปรากฏอยู่ในกฎหมายเตียรบาลว่า หนังใหญ่เป็นมหรสพที่ขึ้นหน้าชั้นตาของชาติ โดยมีการแสดงหนังใหญ่ เฉลิมฉลองกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี และมีการละเล่นสืบทอดเรื่อยมา แต่ส่วนใหญ่อยู่ใน พระบรมมหาราชวัง จัดเป็นมหรสพชั้นสูงของชาติ นิยมเล่นเรื่องรามเกียรติ์เช่นเดียวกับการแสดงโขน (จังหวัดสิงห์บุรี, ๒๕๖๖) ปัจจุบันเหลือคณะหนังใหญ่ที่ยังมีการแสดงเป็นครั้งคราวอยู่ทั้งหมด ๓ คณะได้แก่

๑. หนังใหญ่วัดขนอน จังหวัดราชบุรี
๒. หนังใหญ่วัดบ้านดอน จังหวัดระยอง
๓. หนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรี

หนังใหญ่ในจังหวัดสิงห์บุรี มีมากกว่า ๑๐๐ ปี โดยมีครูเปีย นายหนังเร่จากพระนครศรีอยุธยา เข้ามาบุกเบิกการเชิดหนังใหญ่ขึ้นที่วัดสว่างอารมณ์เป็นคนแรก และได้ถ่ายทอดวิชาให้ศิษย์มากมาย ศิษย์คนสำคัญของท่านได้แก่นายนวม ศุภนครต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น ขุนบางมอญ กิจประมวญ ซึ่งเป็นผู้ที่ทำให้หนังใหญ่เจริญยิ่งในจังหวัด สิงห์บุรี และถ่ายทอดกันในการเป็นหัวหน้าคณะ เช่น นายเชื้อ ศุภนคร มหาเพียร ปิ่นทอง จนปัจจุบันมีนายดำรง ปิ่นทองเป็นประธานหนังใหญ่ ด้วยกรรมวิธีการแสดงที่สำคัญในทุกขั้นตอนและความยากในการฝึกหัด ทำให้การแสดงหนังใหญ่ลดน้อยลงทุกขณะ ประเทศไทยมีคณะหนังใหญ่อยู่เพียง ๒ คณะเท่านั้นที่มีความพร้อมใน การแสดง คือ หนังใหญ่วัดขนอน จังหวัดราชบุรีและหนังใหญ่ที่วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรี

วัดสว่างอารมณ์ ตำบลต้นโพธิ์ อำเภอเมืองสิงห์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๒ กิโลเมตร เดิมชื่อวัดบางมอญ โดยพระครูสิงหนุณี หรือ หลวงพ่อเรือง อดีตเจ้าอาวาสซึ่งท่านเป็นผู้สร้างวัดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๙๙ เป็นผู้รวบรวมหนังใหญ่จากฝีมือช่างในสมัยอยุธยาตอนปลาย และให้ช่างพื้นบ้านที่มีความรู้ด้านจิตรกรรมสร้างหนังใหญ่ไว้จำนวนมาก ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้จัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์หนังใหญ่ เป็นแหล่งเก็บรวบรวมและจัดแสดงตัวหนังใหญ่ ที่สมบูรณ์ที่สุดในประเทศไทย โดยใช้พื้นที่ชั้นบนของศาลาการเปรียญของวัดมาจัดแสดงตัวหนังใหญ่ ที่รวบรวมชุดเก่าแก่จากฝีมือช่างสมัยอยุธยาตอนปลาย ปัจจุบันมีตัวหนังใหญ่ที่สมบูรณ์และยังสามารถเล่นได้กว่า ๓๐๐ ตัว ที่วัดยังคงสืบทอดการเชิดหนังให้แก่คนรุ่นปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง โดยแบ่งออกเป็น ๔ ชุด คือ ๑) ชุดศึกมงกุฎ-บุตรลพ (พระมงกุฎ – พระลพ) ๒) ชุดนาคบาท ๓) ชุดศึกใหญ่ (ศึกทศกัณฐ์ ครั้งที่ ๕) และ ๔) ศึกวิรุญจำบัง

มหรสพชิ้นครูอย่างหนังใหญ่คงจะสูญหายไปจากประเทศไทย หากไม่ได้รับการถ่ายทอด ถึงแม้ว่าวัดสว่างอารมณ์จะเป็นเพียงพิพิธภัณฑ์แบบชาวบ้านแต่ก็ถือว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่เก็บรวบรวมเรื่องราวของวิถีชีวิต ประเพณี การแสดงและการละเล่นของชุมชน การอนุรักษ์ตัวหนังและวิธีการเชิดหนังใหญ่ในประเทศไทย

จากความสำคัญของหนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์แห่งนี้มีความน่าสนใจในการที่เข้าไปศึกษาถึงการสืบสานความเป็นหนังใหญ่ การอนุรักษ์ และจัดแสดงหนังใหญ่ ที่มีความสำคัญ เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนในชุมชนมีความรักและรักษา อนุรักษ์สิ่งที่มีค่าของชุมชน ซึ่งเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมไทย ให้มีการสืบสานและเผยแพร่ทางวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่ต่อไปเป็นสมบัติของชุมชนและของประเทศชาติ

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาขั้นตอนการสร้างหนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรีในอดีตและปัจจุบัน

๒. เพื่อสืบสานการอนุรักษ์และการสานต่อของชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ประชากรและตัวอย่าง ประชากรในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ประชาชนที่เป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์วัดสว่างอารมณ์ กลุ่มตัวอย่าง โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ผู้ให้ข้อมูลเป็นผู้เกี่ยวข้องโดยตรงเช่น เจ้าอาวาส ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ นายหนัง และนักเชิด

๒. เครื่องมือ การวิจัยเชิงคุณภาพนี้ใช้เครื่องมือที่สำคัญ ๒ ประการ คือ ๑) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมเพื่อศึกษาขั้นตอนการผลิต ขณะศึกษามี การถ่ายภาพเพื่อเป็นหลักฐาน ๒) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อศึกษา บริบทขั้นตอนการผลิต การอนุรักษ์ การจัดแสดง

๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการใน ๓ ขั้นตอน คือ ๑) การขออนุญาตและนัดสัมภาษณ์เจ้าอาวาสผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ๒) การเก็บรวบรวม ข้อมูลโดยการสังเกตและการสัมภาษณ์บริบทเบื้องต้น การเก็บข้อมูลครั้งนี้มี วัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจบริบทและขั้นตอนการผลิต ๓) การสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้างเกี่ยวกับ การผลิต การอนุรักษ์และการจัดแสดง

๔. การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการนำข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ และการสังเกตมาทำการวิเคราะห์

อภิปรายผล

การแสดงหนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์มีองค์ประกอบที่สำคัญซึ่งมี รายละเอียดได้แก่

๑. ตัวหนัง ทำจากแผ่นหนังวัวแห้งขนาดใหญ่แกะสลักกลุลวดลาย สวยงามเป็นตัวละครต่างๆ ตรึงแผ่นหนังด้วยก้านไม้ เคลื่อนไหวโดยการเชิด ผ่านแสงทาบเงาลงบนจอ

๒. จอหนังเป็นผ้าขาวผืนใหญ่ สำหรับให้ตัวหนังทาบซึ่งจอในแนวสูง และกว้างรอบจอใช้ผ้าสีแดงทาบริมทั้งสี่ด้านเพื่อคนดูจะได้มองเห็น

๓. ดนตรีประกอบการแสดงใช้วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่บรรเลงเพลง ประกอบการเคลื่อนไหวและแสดงอารมณ์ต่างๆ ของการแสดง

๔. ผู้ขีด เป็นชาย ผู้ขีดหนังต้องเป็นผู้ที่มีพื้นฐานความรู้ ความชำนาญในการเดินโขนมีหน้าที่บังคับตัวหนังให้เคลื่อนไหวไปอย่างมีชีวิตชีวา เดิน รำไปตามบทบาทและทำนองเพลงคนพากย์

๕. ผู้พากย์และเจรจา ผู้พากย์จะต้องเข้าใจเรื่องที่จะแสดงเป็นอย่างดีและจะต้องเข้าใจดนตรี เข้าใจเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงด้วย การพากย์หนังใหญ่มีลักษณะเดียวกันกับการพากย์โขน ฉะนั้นต้องเตรียมคนพากย์ซึ่งต้องเป็นผู้มีเสียงดี มีความรู้ในเรื่องการอ่านบทกลอน และการพากย์โขน

๖. ไฟส่องตัวหนัง เพื่อให้เห็นลวดลายที่ตัวหนังชัดเจน

๗. วรรณกรรมที่ใช้แสดง นิยมแสดงเรื่องรามเกียรติ์

ขั้นตอนการทำตัวหนังใหญ่และวิธีการ

๑. การเตรียมหนัง ใช้หนังวัวมาทำแต่จะเลือกซื้อจากโรงงานทางโรงงาน จะรีดหนังได้ตามขนาดความหนา บาง ตามที่ต้องการปัจจุบันทางวัดซื้อหนังวัวมาจากจังหวัดอ่างทอง

๒. การฟอกหนัง ตามพื้นบ้านและท้องถิ่นในปัจจุบันจะใช้การฟอกด้วย น้ำส้มสายชูโดยใช้ น้ำส้มสายชู๑ ลิตร ผสมน้ำ๒๐ ลิตร นำผืนหนังที่ซูดเอาฟางผืดและขนออก แช่หมักไว้ประมาณ ๓ ชั่วโมง นำหนังไปล้างออกแล้วตากจนแห้ง แต่จะมี อีกริธีคือการซื้อตามโรงงานที่ทำการฟอกหนังด้วยน้ำยาเคมี จะได้หนังในลักษณะเดียวกันแต่ราคาอาจจะแพง กว่าวิธีการที่ทำตามท้องถิ่น

๓. การเขียนลาย ใช้วิธีการลอกลายหรือร่างลายโดยใช้กระดาษไขวาง ทับแบบแล้ว ร่างลวดลายจากต้นแบบหรือการวาด ลวดลายแล้วนำไปถ่ายเป็นพิมพ์เขียว (สำเนาที่เกิดจาก การฉายแสงผ่านต้นฉบับที่เป็นกระดาษบางๆ ลงบน กระดาษที่เคลือบสารเคมี ซึ่งไวต่อแสง ให้ปรากฏเป็น ลวดลายสีขาวบนพื้นสีน้ำเงินหรือลวดลายสีน้ำเงินบน พื้นสีขาว) หรือถ่ายเอกสารขนาด A๓ หรือ A๔ แล้วนำ มาขยายตามสัดส่วนของตัวหนัง จากนั้นปะลงบนตัวหนังแล้วจึงทำการฉลุฉลุลาย

๔. การปรุลาย จะใช้ตัวตุ้ดตุ้หรือตาไก่เป็นตัวดอกตามลวดลาย เช่นเดียวสมัยโบราณเครื่องมือที่ใช้จะมีทั้งเครื่องมือตอกและ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย เพื่อให้การอนุรักษ์เกิดขึ้น ผู้วิจัยจึงได้สรุปข้อเสนอแนะสำหรับการสืบสาน อนุรักษ์ และการสานต่อของชุมชน สำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์หนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์ ตำบลต้นโพธิ์ อำเภอเมืองสิงห์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี คือ ควรมีบุคลากรจากภาคส่วนต่าง ๆ ได้เข้ามามีส่วนในการสนับสนุน ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมของภาครัฐ การที่วัดสว่างอารมณ์มีทุนทางวัตถุคือ ตัวหนัง และองค์ความรู้ จึงควรที่จะมีหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษาต่างๆเข้ามาสนับสนุนเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับการทำตัวหนัง การเชิดหรือการสนับสนุนให้นักเรียนในพื้นที่ได้ศึกษาประวัติความเป็นมา การอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญา เช่น มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ซึ่งรับผิดชอบพื้นที่จังหวัดสิงห์บุรี ควรเข้ามามีส่วนสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการศึกษาและสะท้อนออกมาเป็นองค์ความรู้และพัฒนาการด้านการการอนุรักษ์อย่างเป็นระบบ

๒. การจัดการและบริหารอย่างเป็นระบบ ในที่นี้คือการสร้างระบบในการบริหารตัวหนัง การจัดเก็บตัวหนังที่ชำรุด การจัดแสดงตัวหนังในพิพิธภัณฑ์ให้ถูกต้องกับวิธีการเก็บรักษา การนำตัวหนังไปจัดแสดงซึ่งปัจจุบันทางคณะผู้ดูแลได้มีการจัดทำตัวหนังใหม่ทดแทนตัวเก่าที่ชำรุดและบางตัวทำให้มีขนาดที่เล็กลงง่ายต่อการเชิด

๓. การปลูกจิตสำนึกให้เห็นความสำคัญของศิลปะและวัฒนธรรม โดยการส่งเสริมให้นักเรียน นักศึกษา หรือเยาวชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของการประดิษฐ์ตัวหนังเพื่อประโยชน์ต่อการสืบสานและรักษาวัฒนธรรมผ่านหนังใหญ่ ซึ่งในปัจจุบันมีโรงเรียนเทศบาล ๓ พรหมรวมมิตร และโรงเรียนวัดพรหมสาคร (สังกัด สพป. สิงห์บุรี) จัดทำหลักสูตรในรายวิชาท้องถิ่นให้กับนักเรียนเรียนรู้เกี่ยวกับหนังใหญ่ การนำนักเรียนมาร่วมกิจกรรมในการต่อตัวหนัง การลงสี

๔. การสร้างมูลค่าเพิ่มทางวัฒนธรรม โดยการจัดพิพิธภัณฑ์เพื่อแสดงตัวหนังให้นักท่องเที่ยวได้เข้าชม การจัดแสดงเชิดตัวหนังตามที

นักท่องเที่ยวได้ประสานมาเข้าชม การสร้างตัวหนังสือจัดจำหน่ายเป็นของที่ระลึกภายในวัด และตามคำสั่งซื้อของลูกค้า

เอกสารอ้างอิง

- คมสันต์ สุทนต์. (๒๕๖๒). **ตามรอยหนังสือใหญ่ ๙ แผ่นดินรัตนโกสินทร์ ๙ จังหวัดในประเทศไทย** (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คมสันต์.
- ณัฐกิตติ์ นาคนาม. (๒๕๖๗, ๗ มีนาคม). ผู้cheid หนังสือวัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรี. สัมภาษณ์.
- ดารารัตน์จุฬาพันธ์. (๒๕๕๗). **หนังสือใหญ่วัดখনอน**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ดำรงค์ ปิ่นทอง. (๒๕๖๖,๙ พฤศจิกายน). ประธานหนังสือใหญ่วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรี. สัมภาษณ์.
- ธรรมรัตน์ บุญสุข. (๒๕๖๗,๑๕ มีนาคม). คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาลัยบุรี. สัมภาษณ์.
- นิกร สามงานอ่อง. (๒๕๖๗, ๗ มีนาคม). ผู้ฝึกซ้อมการแสดงและผู้cheid หนังสือใหญ่วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรี. สัมภาษณ์.
- บุญสม ยอดมาลี. (๒๕๕๘) **การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ปรับปรุงและเห็นคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม**. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน.
- เปรมรัตน์ ธรรมรัตน์, และ ชีรศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ. (๒๕๕๓). การวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน : กรณีศึกษาหนังสือใหญ่วัดখনอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี. ศิลปการศึกษาศาสตรวิจัย, ๑(๒), ๑๔๐-๑๕๓.
- พันพิสสา ฐุเปียน. (๒๕๕๘). **หนังสือร่วมสมัยวัดบ้านดอน : อัตลักษณ์ที่ภาคภูมิและยั่งยืน**. วารสารอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๔๔ (๑), ๑๓๕-๑๘๗.
- ไพโรจน์ พิทยเมธี. (๒๕๖๖). **การออกแบบภาพเคลื่อนไหวเสมือนจริงสำหรับพิพิธภัณฑ์หนังสือใหญ่วัดখনอน**. สืบค้น มีนาคม ๑๒, ๒๕๖๗, จาก decorate.su.ac.th

- ยงธนิศร์ พิมลเสถียร. (๒๕๕๖). การปรับปรุงฟื้นฟูเมืองและการอนุรักษ์เมือง. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยุทธนา อัมระวงศ์. (๒๕๕๙). เปรียบเทียบรูปแบบและองค์ประกอบการแสดงหนังใหญ่ แบบราชสำนักและแบบพื้นบ้าน. ศิลปกรรมสาร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๑๑(๒), ๗๕-๙๙.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๖๑). พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์
- วรพจน์ วิเศษศิริ, ระพีพันธุ์ พิทธิสาโร, ดิเรก ดั่งวงลอย. (๒๕๖๕, มกราคม-เมษายน). แนวทางการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานใหญ่วัดขนอน จังหวัดราชบุรี.
- วารสารมจรกาญจนปริทรรศน์, ๒(๑), ๑๔-๒๗.
- วิภาภรณ์ อรุณพลอด. (๒๕๖๑). หนังใหญ่วัดขนอน: ภูมิหลัง สภาพการณ์ และการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรม. วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม. ๖ (๒), ๒๑๐-๒๒๒.
- วิมล คำศรี. (๒๕๕๔, พฤษภาคม). การสืบสานภูมิปัญญาไทย. วารสารวิชาการ (พฤษภาคม ๒๕๕๔), ๖๖-๘๐.
- วีระพงษ์ เอี่ยมลออ. (๒๕๖๗, ๗ มีนาคม). รองประธานหนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรี. สัมภาษณ์.
- ศศิณา ภารา. (๒๕๕๐). ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- สันติ แซ่เล่า. (๒๕๕๖). โครงการเสนอแนะการออกแบบภายในหอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน) ภายใต้แนวความคิดการศึกษาภูมิปัญญาหนังใหญ่ วัดขนอน จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุธีรา เผ่าโภคสถิต. (๒๕๔๓). จิตวิทยาทั่วไป. กรุงเทพฯ: แม็ค.

ด้านจิตรกรรม

การศึกษาผลงานจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดหนองยาวสูง อำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี

จตุริช อนุกุล*

บทคัดย่อ

การศึกษาผลงานจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดหนองยาวสูง อำเภอเมืองสระบุรีจังหวัดสระบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลงานจิตรกรรมฝาผนังของวัดหนองยาวสูง ในประเด็นเรื่องราว ความเชื่อ การจัดวางภาพ ตำแหน่งของภาพ และปรากฏการณ์ร่วมสมัยในงานจิตรกรรม

ผลการวิจัยพบว่า อุโบสถวัดหนองยาวสูงสร้างราวปลายสมัยรัชกาลที่ ๑ พ.ศ. ๒๓๕๐ อาจบูรณะในสมัยรัชกาลที่ ๓ และวาดภาพจิตรกรรมเพิ่มเติมในสมัยรัชกาลที่ ๔-๕ จิตรกรใช้เทคนิคการวาดภาพแบบไทยประเพณี ผสมผสานกับเทคนิคการวาดภาพแบบจีนและตะวันตก

๑. ประเด็นเกี่ยวกับเรื่องราว ความเชื่อ ของภาพจิตรกรรมภาพจิตรกรรมที่พบภายในอุโบสถของวัดหนองยาวสูง ทั้งหมดยังเป็นความเชื่อแบบดั้งเดิมของพุทธศาสนา เป็นเรื่องราวพุทธประวัติ และทศชาติชาดก ตอนพระเวสสันดรชาดก ความเชื่อในการที่จิตรกรนำพุทธประวัติและทศชาติตอนพระเวสสันดรชาดกมาวาดเป็นงานจิตรกรรมในอุโบสถนั้นเพื่อ เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาในการออกบวชของพระพุทเจ้าและความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญด้วยการให้ทานของชาวไทยวน ที่สืบทอดกันมาว่าได้อานิสงส์มาก หรือการพึงธรรมหรือศึกษาธรรมเรื่องพระเวสสันดร จนจบ ๑๓ กัณฑ์ ก็สามารถอธิษฐานพระนิพพาน หรืออธิษฐานเพื่อไปเกิดในยุคพระศรีอริยเมตไตรยได้ รวมถึงความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ การทำความดีละเว้นความชั่ว การทำบุญอุทิศให้ผู้ตายในตอนพระมาลัยโปรดโลก

๒. การจัดวางภาพและตำแหน่งของภาพ ภาพจิตรกรรมในอุโบสถวัดหนองยาวสูง มีการจัดวางภาพดังนี้ ผนังด้านหลังพระพุทธรูปประธานเขียนภาพเจดีย์จุฬามณี ด้านตรงข้ามพระประธานเขียนภาพมารผจญ ภาพจิตรกรรมด้านข้างแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนคือด้านบนและด้านล่าง ด้านบน

เขียนภาพพระเวสสันดรชาดก ๑๓ กัณฑ์ ด้านล่างแบ่งออกเป็นช่องๆเขียนภาพ เรื่องต้นกัลปพฤกษ์ ประเพณีวิถีชาวบ้านชาวไทยวน เรื่องรามเกียรติ์ เรื่องพุทธประวัติตอนมหาภิเนษกรมณ์ เรื่องจันทโครพ เรื่องพระมาลัยโปรดนรกภูมิ เรื่องตำนานต้นมัทกะสีผล

๓. ปรากฏการณ์ร่วมสมัยในงานจิตรกรรมฝาผนัง ภาพจิตรกรรมในอุโบสถวัดหนองยาวสูง ได้แสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ร่วมสมัยของภาพทหารในสมัยรัชกาลที่ ๔- ๕ ภาพชาวต่างชาติ ภาพเรือสำเภา ภาพธงช้างเผือก ภาพหอนาฬิกา ภาพวิถีชีวิตชาวไทยวน เช่น การแต่งกาย ทรงผมที่อยู่อาศัย ภาพการทำคลอดแบบโบราณ ภาพวงดุริยสตรี หรือเป็นภาพากในมุมเล็ก ๆ ที่จิตรกรซ่อนไว้เช่นการดูดกัญชาและเรื่องกามรมณ์ เป็นต้น

คำสำคัญ : จิตรกรรมฝาผนัง, อุโบสถวัดหนองยาวสูง, อำเภอเมืองสระบุรี, จังหวัดสระบุรี

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อติตผู้อำนวยกาณ์สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

บทนำ

จิตรกรรมฝาผนังเป็นผลงานศิลปะที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ขนบธรรมเนียมประเพณี วิธีการดำเนินชีวิต คติความเชื่อ รวมถึงคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ที่แสดงถึงความเจริญของคนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ดังนั้นจิตรกรรมฝาผนังจึงเป็นการบันทึกประวัติศาสตร์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาที่ผ่านมา จิตรกรรมฝาผนังของไทย เป็นศิลปะที่มีความประณีตสวยงาม แสดงถึงความรู้สึก สะท้อนวิถีชีวิตและความเป็นไทยที่มีความอ่อนโยน ละมุนละไม มีการสร้างสรรค์สืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนกลายเป็นศิลปะประจำชาติ ที่มีลักษณะ และรูปแบบเฉพาะตน นิยมเขียนบนฝาผนังภายในอาคารที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาและอาคารที่เกี่ยวกับบุคคลชั้นสูง เช่น โบสถ์ วิหาร พระที่นั่ง วัง โดยเขียนด้วยสีฝุ่น ตามกรรมวิธีของช่างเขียนไทยโบราณ เนื้อหาที่เขียนมักเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับ พุทธประวัติ ทศชาติชาดก ไตรภูมิ วรรณคดีและชีวิตไทย พงศาวดารต่างๆ ลักษณะจิตรกรรมไทยแบบประเพณีเป็นศิลปะ แบบอุดมคติ ผนวกเข้ากับเรื่องราวที่กึ่งลึกลับมหัศจรรย์ ซึ่งคล้ายกับงาน จิตรกรรมในประเทศแถบตะวันออกหลายๆ ประเทศ เช่น อินเดีย ศรีลังกา จีนและญี่ปุ่น เป็นต้น เป็นภาพที่ระบายสีแบนเรียบ ด้วยสีค่อนข้างสดใส และมีการตัดเส้นเป็นภาพ ๒ มิติ ให้ความรู้สึกเพียงด้านกว้างและยาว ไม่มีความรู้สึก ไม่มีการใช้แสงและเงามาประกอบ จิตรกรรมไทยแบบประเพณีมีลักษณะพิเศษในการจัดวางภาพแบบเล่าเรื่องเป็นตอนๆ ตามผนังช่องหน้าต่าง โดยรอบโบสถ์ วิหาร และผนังด้าน หน้าและหลังพระประธาน ภาพจิตรกรรมไทยมีการใช้สีแตกต่างกันออกไปตามยุคสมัย ทั้งเอกรงค์ และพหุรงค์ โดยเฉพาะการใช้สีหลายๆ สีแบบพหุรงค์นิยมมากในสมัยรัตนโกสินทร์ เพราะได้สีจากต่างประเทศที่เข้ามาติดต่อกับค้าขายด้วย ทำให้ภาพจิตรกรรมไทยมีความสวยงามและสีสันทันที่หลากหลายน่าชม (จิตรกรรมไทย, ๒๕๖๖. ออนไลน์)

วัดหนองยาวสูง เป็นวัดราษฎร์สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ตั้งอยู่ในตำบลหนองยาว อำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ ๑๖ ไร่ ๒ งาน วัดหนองยาวสูงก่อตั้งวัดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๓ โดยมีพระอาจารย์เกษมเป็นผู้ดำเนินการสร้างขึ้น ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ

พ.ศ. ๒๓๕๐ เขตวิสุคามสีมากว้าง ๕ เมตร ยาว ๑๔ เมตร ที่ตั้งวัดเป็นเนินสูงเชิงภูเขา อาคารเสนาสนะที่สำคัญ ได้แก่ อุโบสถกว้าง ๔ เมตร ยาว ๖ เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๐ สร้างด้วยคอนกรีต ที่ผนังมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเขียนด้วยสีฝุ่น เกี่ยวกับพุทธประวัติ รวมถึงมีภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยวน หน้าบันลงรักประดับกระจกเช่นกันแต่เป็นกระจกสี ทำลวดลายด้านหนึ่งเป็นลายพระอาทิตย์ ด้านหนึ่งเป็นลายพระจันทร์ หลังคาอุโบสถมุงกระเบื้องเครื่องลำยองทำจากไม้ลงรัก ประดับกระจกสีทอง มีเจดีย์รูปทรงที่นิยมสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ คาดว่าน่าจะสร้างขึ้นพร้อม ๆ กับวัด ว่ากันว่าภายในมีกรุวัดมุงกลอยู่ (วัดหนองยาวสูง. ๒๕๖๖. ออนไลน์)

จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่าภายในอุโบสถมีจิตรกรรมฝาผนังแบบไทยประเพณีเขียนด้วยสีฝุ่นฝีมือแบบสกุลช่างหลวง วาดเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ พระเวสสันดรชาดก ภาพพระมาลัยโปรดสัตว์นรก เรื่องจันทโครพและเรื่องรามเกียรติ์ ส่วนผนังด้านนอกของอุโบสถ เขียนภาพขนาดใหญ่ของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ปัจจุบัน ภาพเขียนภายนอกมีร่องรอยความเสียหายอันเกิดจากแดดลม

ดังนั้นในการศึกษาคั้งนี้เป็นการศึกษาผลงานจิตรกรรมฝาผนังของอุโบสถวัดหนองยาวสูง เพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่ จิตรกรรมฝาผนังวัดหนองยาวสูงปัจจุบันยังอยู่ในสภาพค่อนข้างดี และยังมีผู้ทำการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อเผยแพร่มาก่อน หากไม่ทำการศึกษาวิจัยรวบรวมความรู้เหล่านี้ไว้ภายหน้าภาพจิตรกรรมอาจลบลือนสูญหายไป ซึ่งในการศึกษาเบื้องต้นพบว่าเป็นงานจิตรกรรมแบบร่วมสมัยในสมัยรัชกาลที่ ๔- ๕ ที่มีรูปแบบ วิธีการ เรื่องราว ลวดลายแตกต่างจากต่างจิตรกรรมไทยประเพณีดั้งเดิม ดังนั้นควรที่จะได้ศึกษาวิจัย เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ดังกล่าว จะทำให้ประชาชนทั่วไปรู้จักกันอย่างแพร่หลายมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาเนื้อหาเรื่องราวของจิตรกรรมฝาผนังวัดหนองยาวสูง อำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี
2. เพื่อเป็นข้อมูลในการอนุรักษ์และเผยแพร่เกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังวัดหนองยาวสูง อำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประเด็นที่ศึกษา ศึกษาวิเคราะห์ผลงานจิตรกรรมฝาผนังของวัดหนองยาวสูง ในประเด็น

- 1.1 เรื่องราว ความเชื่อ จากจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏ
- 1.2 การจัดวางภาพ และตำแหน่งของภาพ
- 1.3 ปรากฏการณ์ร่วมสมัยในงานจิตรกรรมฝาผนัง

2. ประเด็นการอนุรักษ์และเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดหนองยาวสูง

2.1 นำข้อมูลที่ได้ไปเผยแพร่ทั้งรูปแบบฐานข้อมูลออนไลน์

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้กลุ่มประชากรคือภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีจำนวนมาก ทั้ง ๔ ด้าน ภายในอุโบสถวัดหนองยาวสูง

๔. ตัวแปรที่ศึกษา

๔.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดหนองยาวสูง

๔.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ องค์ความรู้ด้านเรื่องราว ความเชื่อ จากจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏ การจัดวางภาพ ตำแหน่งของภาพและปรากฏการณ์ร่วมสมัยในงานจิตรกรรมฝาผนัง โดยใช้แนวคิดทฤษฎีของงานจิตรกรรมไทยแบบประเพณี และแนวคิดจิตรกรรมไทยร่วมสมัยของชรัวิน โข่ง มาเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์

วิธีการดำเนินการวิจัย

๑. แหล่งข้อมูล

อุโบสถวัดหนองยาวสูง อำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสำรวจ การสังเกตและสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ

๓. การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๑ เก็บข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการศึกษาค้นคว้า รวบรวมจากแหล่งต่าง ๆ เช่น สำนักวิทยบริการ อินเทอร์เน็ตและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้

๓.๒ เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสำรวจ บันทึกภาพนิ่ง ด้วยกล้องดิจิทัล

๓.๓ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และการสังเกตโดยสัมภาษณ์ประชาชนชาวบ้านหรือพระในวัดหนองยาวสูง

๔. สถานที่ในการเก็บข้อมูล

ภาคสนามลงพื้นที่เก็บข้อมูลในอุโบสถวัดหนองยาวสูงอำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี

๕. การจัดกระทำข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพดังนั้น การวิเคราะห์ข้อมูลจึงดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยสรุปข้อมูลจากข้อมูลเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม

๖. ขอบเขตของการวิจัย

๖. ๑. ประเด็นที่ศึกษาศึกษาวิเคราะห์ผลงานจิตรกรรมฝาผนังของวัดหนองยาวสูง ในประเด็น

๖.๑.๑ เรื่องราว ความเชื่อ จากจิตรกรรม

ฝาผนังที่ปรากฏ

๖.๑.๒ การจัดวางภาพ และตำแหน่งของภาพ

๖.๑.๓ ปรากฏการณ์ร่วมสมัยในงานจิตรกรรม

ฝาผนัง

๖.๒ ประเด็นการอนุรักษ์และเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับ
จิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดหนองยาวสูง

๖.๒.๑ นำข้อมูลที่ได้ไปเผยแพร่ทั้งรูปแบบ
ฐานข้อมูลออนไลน์

๖.๓ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้
กลุ่มประชากรคือภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีจำนวนมากทั้ง ๔ ด้าน ภายใน
อุโบสถวัดหนองยาวสูง

๖.๔ ตัวแปรที่ศึกษา

๖.๔.๑ ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ภาพจิตรกรรมฝา
ผนังวัดหนองยาวสูง

๖.๔.๒ ตัวแปรตาม ได้แก่ องค์ความรู้ด้าน
เรื่องราว ความเชื่อ จากจิตรกรรม
ฝาผนังที่ปรากฏ การจัดวางภาพ
ตำแหน่งของภาพและปรากฏการณ์
ร่วมสมัยในงานจิตรกรรมฝาผนัง โดยใช้
แนวคิดทฤษฎีของงานจิตรกรรมไทย
แบบประเพณี และแนวคิดจิตรกรรมไทย
ร่วมสมัยของชรัวิอินโข่ง มาเป็นเกณฑ์
ในการวิเคราะห์

ผลการวิจัย

อุโบสถวัดหนองยาวสูง เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนมีหลักฐานว่าสร้าง
ขึ้นในปี พ.ศ.๒๓๕๐ ในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
รัชกาลที่ ๑ อาจแล้วเสร็จในสมัยรัชกาลที่ ๓ ภายในมีงานจิตรกรรมฝาผนัง
สันนิษฐานว่าวาดขึ้นหลังจากที่สร้างอุโบสถในราวสมัยรัชกาลที่ ๔- ๕
เนื่องจากเป็นภาพวาดเรื่องราวพุทธประวัติในลักษณะจิตรกรรมไทยแบบ
ประเพณี โดยเฉพาะส่วนที่เป็นสิ่งก่อสร้าง ปราสาท ราชวัง บ้านเรือน ผู้คน
ต้นไม้ ภูเขา และมีเทคนิคการวาดแบบตะวันตกผสมผสานอยู่บางส่วน เช่น
ภาพทิวทัศน์ด้านหลังที่เป็นการไล่น้ำหนักเข้ม อ่อน ให้เกิดระยะ ใกล้ไกลตาม

หลักทัศนียภาพของตะวันตก ภาพวิถีชีวิตของผู้คน เหตุการณ์ และสภาพแวดล้อมในยุคสมัยรัชกาลที่ ๔- ๕ ความโดดเด่นของจิตรกรรมในอุโบสถ คือโทนสีที่เป็นสีฟ้า น้ำเงินซึ่งเป็นสีหาได้ยากในขณะนั้น

ผลงานจิตรกรรมฝาผนังวัดหนองยาวสูงเป็นงานจิตรกรรมไทยประเพณีที่มีความร่วมสมัย โดยจิตรกรรมในอุโบสถมีเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ เรื่องทศชาติชาดกตอนพระเวสสันดรชาดกนอกจากนั้นยังได้วาดภาพเรื่องรามเกียรติ์และเรื่องจันทโครพ จิตรกรใช้เทคนิคการวาดภาพแบบไทยประเพณี ผสมผสานกับเทคนิคการวาดภาพแบบตะวันตกที่มีมิติแสงเงาและระยะใกล้ไกล เป็นเรื่องราวมีพื้นหลังเป็นภาพทิวทัศน์และวิถีชีวิตของชาวบ้านผสมผสานกับสถาปัตยกรรมแบบไทยและตะวันตกที่มีอิทธิพลอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ ๔-๕ ปรากฏอยู่ในภาพจิตรกรรมที่จิตรกรได้สอดแทรกไว้ภาพที่น่าสนใจเช่นภาพกองทหารสมัยใหม่ในรัชกาลที่ ๕ ภาพชาวต่างชาติ ภาพเรือสำเภา ภาพธงช้างเผือก ภาพหอนาฬิกา ภาพวิถีชีวิตชาวไทยวน เช่น การแต่งกาย ทรงผม ที่อยู่อาศัย ภาพการทำคลอด ภาพวงดุริยางค์ หรือภาพกากในมุมเล็ก ๆ ที่จิตรกรซ่อนไว้เช่นการดูคัญชา เรื่องเพศ เป็นต้น

สาเหตุหรือความเชื่อในการที่จิตรกรนำพุทธประวัติและทศชาติตอนพระเวสสันดรชาดกมาวาดเป็นงานจิตรกรรมในอุโบสถนั้นนอกจากเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาในการออกบวชของพระพุทธเจ้าแล้วยังเป็นเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญด้วยการให้ทานของชาวไทยวนที่สืบทอดกันมาว่าได้อานิสงส์มาก สอดคล้องกับข้อมูลที่ว่า ในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีการสอนเรื่องการสร้างบุญกุศลในทางศาสนาที่ได้บุญมาก คือการบริจาคทาน การทำทานในสังคมไทย ส่วนหนึ่งมาจากการสอนเรื่อง เวสสันดรชาดก เป็นเรื่องที่น่าเห็นให้เห็นอานุภาพของความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ปลูกฝังนิสัยเรื่องความเมตตากรุณาต่อกัน เห็นใจกัน ผู้รับฟังก็จะปรารถนาให้เกิดสังคมในอุดมคติอย่างในสมัยพระอริยเมตไตรย โดยใช้การสร้างแรงจูงใจว่า แม้ไม่ได้ทำทานแต่ใครก็ตามที่ตั้งใจฟังธรรมเวสสันดร ตั้งแต่ต้นจนจบ ๑๓ กัณฑ์หรือได้ศึกษาธรรมจากภาพวาดก็สามารถสำเร็จพระนิพพานได้เช่นกัน

๑. ประเด็นเกี่ยวกับเรื่องราว ความเชื่อ ของภาพจิตรกรรม

ภาพจิตรกรรมที่พบภายในอุโบสถของวัดหนองยาวสูง ทั้งหมดยังเป็นความเชื่อแบบดั้งเดิมของพุทธศาสนา เป็นเรื่องราวพุทธประวัติ และทศชาติตอนพระเวสสันดรชาดก ความเชื่อในการที่จิตรกรนำพุทธประวัติและทศชาติตอนพระเวสสันดรชาดกมาวาดเป็นงานจิตรกรรมในอุโบสถนั้นเพื่อ เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาในการออกบวชของพระพุทธเจ้าและความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญด้วยการให้ทานของชาวไทยวน ที่สืบทอดกันมาว่าได้อานิสงส์มาก หรือการฟังธรรมหรือศึกษาธรรมเรื่องพระเวสสันดร จนจบ ๑๓ กัณฑ์ก็สามารถอธิษฐานพระนิพพาน หรืออธิษฐานเพื่อไปเกิดในยุครพระศรี-อริยเมตไตรยได้ รวมถึงความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ การทำความดีละเว้นความชั่วการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายในตอนพระมาลัยโปรดโลก

๒. การจัดวางภาพและตำแหน่งของภาพ คติความเชื่อดั้งเดิมตั้งแต่ในสมัยอยุธยาตอนปลายและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นภายในพระอุโบสถจะมีการจัดวางภาพอย่างมีระเบียบแบบแผนดังนี้ ภาพผนังสกัดหน้าหรือภาพตรงข้ามกับพระประธานจะนิยมเขียนภาพผจญมาร อันความหมายถึงการต่อสู้กับกิเลสภายในตนเอง การเอาชนะจิตใจของตนเอง ภาพผนังสกัดหลังหรือด้านหลังพระประธาน นิยมเขียนภาพไตรภูมิจักรวาล อันหมายถึงพระพุทธเจ้าหันหลังให้กับโลกและจักรวาลไม่กลับมาเกิดอีก ภาพผนังสกัดข้างบริเวณคอสองนิยมเขียนภาพเทพชุมนุม หมายถึง พระพุทธเจ้าเป็นครูของเหล่าเทวดาที่ต่างมาฟังธรรมของพระพุทธเจ้า ภาพบริเวณผนังสกัดข้างด้านล่างนิยมเขียนภาพพุทธประวัติหรือทศชาติชาดก อันหมายถึงการบำเพ็ญเพียรของพระพุทธเจ้าในด้านทาน ศีล ภาวนาให้เต็มครบทุกบารมี

ภาพจิตรกรรมในอุโบสถวัดหนองยาวสูง มีการจัดวางภาพที่แตกต่าง ดังนี้ ผนังด้านหลังพระพุทธรูปประธานเขียนภาพเจดีย์จุฬามณี ด้านตรงข้ามพระประธานเขียนภาพผจญมารเหมือนคติดั้งเดิม ภาพจิตรกรรมด้านข้างแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนคือด้านบนและด้านล่าง ด้านบนเขียนภาพพระเวสสันดรชาดก ๑๓ กัณฑ์ ด้านล่างแบ่งออกเป็นช่องๆเขียนภาพ เรื่องต้นกัลปพฤกษ์ ประเพณีวิถีชาวบ้านชาวไทยวน เรื่องรามเกียรติ์ เรื่องพุทธประวัติ

ตอนมหาภิเนษกรมณ์ เรื่องจันทโครพ เรื่องพระมาลัยโปรดนรกภูมิ เรื่อง
ตำนานต้นมรกตผล

ภาพที่ ๑ ซ้ายในอดีตด้านหลังพระประธานจะเป็นจักรวาลหรือรูปไตรภูมิ
เปรียบเทียบภาพด้านหลังพระพุทธรูปประธานในอุโบสถเขียนภาพเจดีย์จุฬามณี

ภาพที่ ๒ ซ้ายในอดีตภาพตรงข้ามพระประธานเขียนภาพमारผจญ
เปรียบเทียบภาพในอุโบสถเขียนภาพเขียนภาพमारผจญเหมือนกัน

ภาพที่ ๓ บนเขียนภาพพระเวสสันดรชาดก

ภาพที่ ๔ ล่างชาวเขียนเรื่องพุทธประวัติ ตอนมหากิเษกรรมณ์

ผนังทางด้านซ้ายพระประธาน

แบ่งเป็นสองด้านบนและด้านล่าง ด้านบนเป็นเรื่องพระเวสสันดรชาดกด้านล่างติดกับพระประธานเป็นเรื่องจันทโครพและพระมาลัยโปรดนรก

ภาพที่ ๕ ด้านล่างติดกับพระประธานเขียนเรื่องจันทโครพ

ภาพที่ ๖ ล่างชาวเขียนเรื่องพระมกลัยโปรดนรก

๓. ปรากฏการณ์ร่วมสมัยในงานจิตรกรรมฝาผนัง

ภาพจิตรกรรมในอุโบสถวัดหนองยาวสูง ได้แสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ร่วมสมัยของภาพทหารในสมัยรัชกาลที่ ๕ ภาพชาวต่างชาติ ภาพเรือสำเภา ภาพธงช้างเผือก ภาพหอนาฬิกา ภาพวิถีชีวิตชาวไทยวน เช่น การแต่งกาย ทรงผม ที่อยู่อาศัย ภาพการทำคลอดแบบโบราณ ภาพวงดุริยสตรี หรือเป็นภาพกากในมุมเล็ก ๆ ที่จิตรกรซ่อนไว้เช่นการดูตลก กัญชาและเรื่องกามรมณ์ เป็นต้น

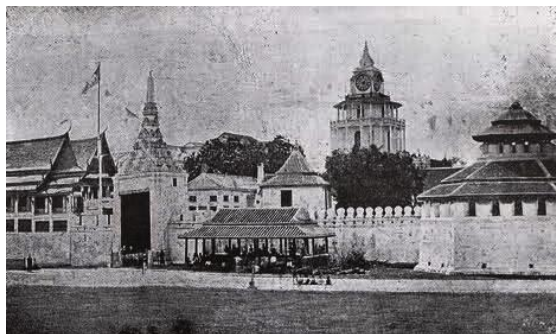
ภาพที่ ๗ ภาพทหารสมัยใหม่และทหารศรียาค์

ทหารรักษาพระองค์คือหน่วยทหารที่มีหน้าที่ถวายความปลอดภัย และถวายพระเกียรติแด่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชาธิบดี พระราชทายาท ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์อย่างใกล้ชิด เฉพาะกรมทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์ที่ ๑ และกรมทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์ที่ ๑๑ จะมีชื่อเรียกเฉพาะว่า ทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์ เนื่องด้วยเป็นหน่วยที่ถวายการรับใช้ต่อองค์พระมหากษัตริย์อย่างใกล้ชิดที่สุด (คำว่า "ราชวัลลภ" นี้ แปลได้ว่า ผู้เป็นที่รัก สนิท คั่นเคยของพระราชา)พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งหน่วยทหารดังกล่าวขึ้นเป็น กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ และทรงดำรงพระยศเป็นนายพันเอก ตำแหน่งผู้บังคับการกรมด้วยพระองค์เอง ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้จัดระเบียบในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์จนมั่นคงดีขึ้น และได้ทรงขนานนามหน่วยนี้เสียใหม่ว่ากรมทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์ ในปี พ.ศ. ๒๔๑๔ (ทหารรักษาพระองค์. ๒๕๖๗. ออนไลน์)

นอกจากทหารมหาดเล็กแล้วยังปรากฏทหารดุริยางค์ในภาพอีกด้วยซึ่ง
ทหารนี้ได้เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ เพื่อสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาให้ความ
เท่าเทียมกับอารยประเทศ ทรงสนับสนุนดนตรีแบบชาติตะวันตกมิไว้เพื่อสวน
สนามและพัฒนาต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้จัดตั้งกองเครื่อง

ภาพที่ ๘ ภาพธงช้างเผือกและหอนาฬิกาในงานจิตรกรรม

ภาพที่ ๙ ภาพธงช้างเผือกและหอนาฬิกาในพระบรมมหาราชวัง

ธงที่ประดับอยู่เป็นยอดเสาที่จิตรกรได้วาดไว้เป็นความร่วมมือของเหตุการณ์ในขณะนั้น กล่าวคือธงช้างเผือก ถือกำเนิดขึ้นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อสยามได้ทำหนังสือสัญญาเปิดการค้าขายกับชาวตะวันตกใน พ.ศ. ๒๓๙๘ มีเรือสินค้าของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปและอเมริกาเดินทางเข้ามาค้าขายมากขึ้น และมีสถานกงสุลตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ สถานที่เหล่านั้นล้วนชักธงชาติของตนขึ้นเป็นสำคัญ จึงจำเป็นที่สยามจะต้องมีธงชาติที่แน่นอน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่าธงสีแดงที่เรือสินค้าไทยใช้อยู่ นั้นซ้ำกับประเทศอื่น ยากแก่การสังเกตจึงไม่สมควรใช้อีกต่อไป ควรใช้ธงอย่างเรือหลวงเป็นธงชาติ แต่โปรดให้เอารูปจักรออกเสีย เพราะเป็นเครื่องหมายเฉพาะพระเจ้าแผ่นดินคงไว้แต่รูปช้างเผือกอยู่กลางธงแดง ในระหว่างรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีการออกพระราชบัญญัติว่าด้วยแบบอย่างธงหลายครั้ง คือพระราชบัญญัติว่าด้วยแบบอย่างธงสยาม ร.ศ. ๑๑๐ พระราชบัญญัติธงรัตนโกสินทรศก ๑๑๖ และเป็นรูปช้างเผือกไม่ทรงเครื่องหันหน้าเข้าเสาซึ่งเป็นรูปแบบธงชาติสยามอย่างเป็นทางการจนกระทั่งเปลี่ยนมาใช้ธงไตรรงค์ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ธงชาติไทย. ๒๕๖๗. ออนไลน์)

ภาพที่ ๑๐ ภาพเรือสำเภาและเรือกลไฟและภาพเขียนทัศนียภาพแบบตะวันตก

ภาพจิตรกรรมได้แสดงให้เห็นถึงความเจริญของประเทศที่มีการติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติทางทะเลในขณะนั้น นับเนื่องมาจากตั้งแต่สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี กิจกรรมทางการค้าโดยเฉพาะการค้าทางทะเลถือเป็นรายได้ทางเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศที่เติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยเรือที่นิยมใช้ในการขนส่งสินค้าทางทะเลส่วนมากเป็นเรือสำเภาแบบจีน ซึ่งส่วนใหญ่ต่อที่กรุงเทพฯ โดยปรากฏหลักฐานว่าในน้ำขนาด ๑๐๐๐ ตัน ได้ถึงปีละ ๖-๘ ลำ ในขณะที่เดียวกันการค้ากับชาติตะวันตกที่ขยายตัวมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ ก็ส่งผลให้เทคโนโลยีการต่อเรือและเดินเรือแบบตะวันตกหลังไหลเข้ามาเช่นกัน ทั้งนี้ด้วยการประดิษฐ์เครื่องจักรไอน้ำและนำมาใช้เป็นเครื่องยนต์ของเรือกลไฟ ทำให้เรือเหล่านี้มีประสิทธิ ภาพมากกว่าเรือสำเภาที่มีมาแต่เดิมจนเริ่มเข้ามาแทนที่อย่างรวดเร็ว จนเป็นที่มาของพระราชดำริให้มีการสร้างเจดีย์ที่มีฐานเป็นเรือสำเภาขึ้นที่วัดยานนาวา เพื่อให้คนรุ่นหลังได้เห็นรูปแบบของเรือสำเภาแบบเก่าที่เคยใช้งานกันมา จากนั้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สยามได้เริ่มยุคเรือกลไฟอย่างเต็มตัวพร้อมพยายามที่จะสร้างเรือกลไฟด้วยตนเองโดยมีตัวเรือต่อด้วยไม้ และส่งนำเข้าเครื่องจักรไอน้ำมาจากต่างประเทศ นอกจากนี้ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ยังมีการเปิดเส้นทางเดินเรือกลไฟจากกรุงเทพฯ ไปยังเมืองท่าที่สำคัญหลายแห่ง เช่น กวางตุ้ง สิงคโปร์ ชัวเถา โดยเป็นการเข้ามาลงทุนกิจการของชาวตะวันตก บริษัทเดินเรือที่สำคัญได้แก่บริษัทเดินเรือของชาวอังกฤษ เดนมาร์ก และเยอรมัน (กรมศิลปากร. ๒๕๕๙. หน้า ๖๙)

ภาพที่ ๑๑ ภาพชาวตะวันตกในงานจิตรกรรม

ความร่วมมืออีกประการหนึ่งที่จิตรกรได้ถ่ายทอดไว้ในงานจิตรกรรมคือ ภาพชาวต่างชาติทั้งชาวจีนและชาวยุโรป ประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับชาวต่างชาติมาตั้งแต่ในอดีต เช่น จีน อินเดีย ญี่ปุ่น และประเทศใกล้เคียงอื่น ๆ รวมถึงประเทศในยุโรปที่ได้เดินทางมาค้าขายตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา พระมหากษัตริย์ไทยก็ทรงรับไมตรีต่างประเทศ และยังได้ส่งราชทูตไทยไปเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีอีกด้วย ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาประเทศ ได้เสด็จไปศึกษาดูงานในประเทศที่เจริญแล้วทั้งในเอเชีย และยุโรป

การวาดภาพชาวต่างชาติในงานจิตรกรรมอาจแสดงให้เห็นความเจริญของสังคมในสมัยนั้น ว่าเป็นสังคมที่เปิดกว้างในการรับวัฒนธรรมของชาติต่างๆ เพื่อพัฒนาให้เท่าเทียมกับต่างประเทศ ในภาพมีครอบครัวชาวตะวันตก

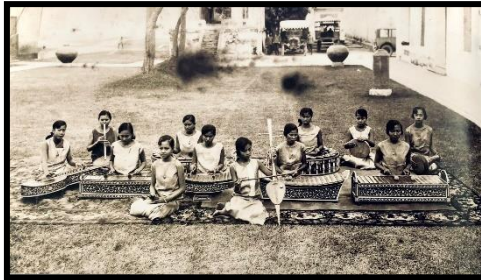
ชาย-หญิงสวมเสื้อ สวมหมวก สวมรองเท้าหนังจิบกาแพหน้าบ้านเด็กเล่น
กับสุนัข รวมถึงชาวจีนที่อยู่ร่วมกับชาวไทยมานาน

ภาพที่ ๑๒ ภาพการทำคลอดแบบโบราณโดยหมอต้าแย

ในอดีตยังขาดองค์ความรู้การแพทย์ที่ทันสมัยการรักษาจึงจำเป็นต้องใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านจากหลายๆแขนงการคลอดลูกเป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่งที่ไม่ได้พบเห็นง่ายๆ จิตรกรอาจอยากถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ให้ผู้ที่ไปชมงานจิตรกรรมได้รับรู้ สำหรับขั้นตอนการคลอดลูกนั้น เมื่อหมอต้าแยมาถึงต้องมีการคัดท้อง เพื่อดูการหันหัวหันเท้าของเด็กว่าทารกจะเอาส่วนไหนออกมาก่อน เพราะเด็กบางคนเอาหัวออกมาก่อน เด็กบางคนก็เอาขาออกมาก่อน หรือบางคนก็เอามือโผล่มาก่อน แต่เด็กที่เอาขาหรือมือออกมาก่อนก็จะเป็นกรณีที่ทำคลอดยาก หากพบว่าเด็กหันหัวหันเท้าผิดปกติ หมอต้าแยจะเอามือซ้อนหรือที่เรียกว่าคัดท้อง เพื่อให้เด็กอยู่ในท่าปกติ ทำเช่นนี้ประมาณ ๒-๓ ครั้ง เพื่อเตรียมตัวก่อนคลอด จะทำให้เด็กคลอดง่ายและปลอดภัย ในภาพจะเห็นว่าคนที่มาช่วยหมอต้าแยมักจะเป็นญาติพี่น้องเช่นผู้ชายที่ช่วยพยุงคนท้องต้องเป็นสามี ผู้ชายที่ยืนด้านนอกผมขาวอาจเป็นพ่อของคนคลอด

ส่วนคนไม่สนิต้องคอยช่วยอยู่ด้านนอกเช่นคอยต้มน้ำร้อนหรือคอยยก หยิบจับสิ่งอื่นๆตามที่หมอดำแยต้องการ จิตรกรยังได้สอดแทรกอารมณ์ขันตอนผู้ชายช่วยยกน้ำมาแต่ไม่ระวังทำให้ผู้หญิงที่เดินตามมาเห็นเข้าอีกด้วย

ภาพที่ ๑๓ ภาพวงมโหรีปีพาศตรีในอดีต

ในงานจิตรกรรม จิตรกรได้วาดภาพวงดนตรีที่มีเฉพาะผู้หญิงเป็นคนบรรเลงให้กับเจ้านายฝ่ายใน ซึ่งในปัจจุบันหาได้ยากบางคนอาจไม่ทราบที่มาว่าเขตพระราชฐานชั้นใน หรือที่เรียกว่า “ฝ่ายใน” นั้น เป็นคำที่ใช้เรียกพื้นที่ส่วนหนึ่ง ในพระบรมมหาราชวัง มีบริเวณอยู่ทางทิศใต้ของพระบรมมหาราชวัง อันเป็นที่ประทับสำหรับ พระมเหสี พระราชเทวี พระชายา พระราชธิดาและเป็นที่อยู่ของเจ้าจอมมารดา เจ้าจอมเหล่าข้าราชการบริพารและข้าราชการฝ่ายใน ซึ่งเป็นเขตพื้นที่สำหรับผู้หญิงล้วน และห้ามผู้ชายที่มีอายุเกิน ๑๓ ปีเข้าไป เว้นแต่พระมหากษัตริย์เท่านั้นที่จะประทับในเขตพระราชฐานชั้นในได้ หากผู้ชายมีความจำเป็นจะต้องเข้าไปทำธุระในเขตพระราชฐานชั้นใน จะต้องมีโขนลนคอยกำกับ ควบคุมและดูแลโดยตลอดการพระราชพิธีต่าง ๆ นับแต่โบราณ จะต้องมีวงดนตรีต่าง ๆ เข้าไปประโคมเพื่อประกอบพระอิสริยยศอยู่ด้วย โดยงานพระราชพิธีที่จัดขึ้นนั้นมีทั้งงานที่จัดขึ้นนอกพระบรมมหาราชวังและงานที่จัดขึ้นในพระบรมมหาราชวัง ถ้าหากงานพระราชพิธีนั้นจัดขึ้นในเขตพระราชฐานชั้นนอก เขตพระราชฐานชั้นกลาง ของพระบรมมหาราชวังหรือจัดขึ้น นอกพระบรมมหาราชวัง

นักดนตรีที่บรรเลงในงานพระราชพิธีนั้นโดยมากจะนิยมเซตพื้นที่หวงห้ามสำหรับบุรุษเพศแล้ว ย่อมเป็นที่แน่นอนว่านักดนตรีที่บรรเลงในงานพระราชพิธีดังกล่าวนี้จะต้องเป็นผู้หญิง (ดุริยสตรี. ๒๕๖๗. ออนไลน์)

ภาพที่ ๑๔ ภาพฉากที่จิตรกรซ่อนไว้เช่นการดูตักถุษาและเรื่องกามรมณ์

๒. ประเด็นการอนุรักษ์และเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดหนองยาวสูง

เมื่อทำการศึกษาวิจัยและสรุปองค์ความรู้ต่างๆเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังแล้ว ได้จัดทำเป็นฐานข้อมูลในรูปแบบ e-book เผยแพร่ในสื่อออนไลน์ที่ <https://culture.tru.ac.th/>

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดหนองยาวสูงพบว่าสร้างขึ้นในปลายรัชสมัยรัชกาลที่ ๑ แล้วเสร็จในราวสมัยรัชกาลที่ ๓ ภาพจิตรกรรมวาดขึ้นในราวสมัยรัชกาลที่ ๔- ๕ ซึ่งเป็นช่วงที่กำลังมีการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยมีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ ดังนั้นจึงส่งผลต่องานจิตรกรรมด้วยเช่นกัน ดังที่ปรากฏในงานจิตรกรรมของวัดหนองยาวสูงพบว่าเป็งานจิตรกรรมไทยประเพณีที่ยังใช้เนื้อหาแบบเดิมคือเรื่องราวของพุทธประวัติและทศชาติชาดก ที่เป็นที่ยอมรับสอดคล้องกับ **เสมอชัย พูลสุวรรณ (๒๕๓๙) วรพรรณ ภูวิจารณ์ (๒๕๕๑)** ที่ได้ทำวิจัยและพบว่าทั้งอุโบสถในเมืองและชนบท นิยมเขียนเรื่องพุทธประวัติ เช่นตอนมารผจญผนังด้านข้างมักแสดงเรื่องราวในพุทธประวัติหรือทศชาติชาดกเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีความสอดคล้องใกล้เคียงกับ **จตุริช อนุกุล (๒๕๖๓)** ที่ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาผลงานจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดจันทบุรี อำเภอเสนาให้จังหวัดสระบุรี พบว่าวัดจันทบุรีที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ เหมือนกันมีภาพวาดเกี่ยวกับทศชาติชาดกเช่นเดียวกันแต่ที่วัดจันทบุรีเลือกมาวาดเพียง ๕ ชาตินั้น แสดงถึงความนิยมของการนำเนื้อหาเรื่องทศชาติชาดกมาสร้างในขณะนั้น งานจิตรกรรมในอุโบสถวัดหนองยาวสูงเป็นงานที่มีลักษณะร่วมสมัย มีการจัดวางภาพที่ไม่เน้นการเขียนแบบชนบประเพณีดั้งเดิมที่เคยทำมาในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ เช่นไม่เขียนเรื่องไตรภูมิจักรวาลเนื่องจากสังคมไทยในยุครัชกาลที่ ๔-๕ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ทั้งความคิดความเชื่อจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ทำให้ความเชื่อแบบไทยลดน้อยลงตรงกับผลงานวิจัยของ **วิไลรัตน์ ยंत्रอด (๒๕๔๐)** ที่ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาภาพภูมิจักรวาลจากภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในเขตกรุงเทพมหานคร งานวิจัยนี้ได้ศึกษาความหมายและสาเหตุของการเสื่อมความนิยมในการเขียนภาพจักรวาลหรือไตรภูมิ ผลการศึกษาพบว่า การเขียนภาพจักรวาลตามคติทางพุทธศาสนาในประเทศไทยเริ่มมีเขียนขึ้นราว

พุทธศตวรรษที่ ๒๓ โดยวาดร่วมกับภาพพุทธประวัติและทศชาติชาดก ซึ่งการวาดนั้นเกี่ยวข้องกับ การแสดง ความหมายของโลกและจักรวาล แต่การวาดภาพดังกล่าวเริ่มเปลี่ยนแปลงไป เมื่ออิทธิพลความรู้แบบวิทยาศาสตร์ของตะวันตกแพร่เข้ามาในประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ ๔ แต่เดิมภาพจิตรกรรมมีหน้าที่รับใช้ศาสนา ต่อมาเริ่มเปลี่ยนแปลงโดยมีการสร้างความหมายใหม่ขึ้นมาแทน

จากงานวิจัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่างานจิตรกรรมไทยได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดและวิธีการมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๔ อันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ทำให้ความเชื่อเกี่ยวกับไตรภูมิจักรวาลเสื่อมลง ดังปรากฏในผลงานจิตรกรรมวัดหนองยาวสูง ที่ไม่ปรากฏภาพไตรภูมิจักรวาลอยู่เลย

ส่วนเนื้อหาเรื่องราวที่จิตรกรนำมาใช้ในการวาดภาพในอุโบสถวัดหนองยาวสูงจิตรกรสามารถผสมผสานวิธีคิดแบบไทยคือใช้เรื่องราวการนำเสนอเกี่ยวกับพุทธประวัติแบบดั้งเดิม ผสมผสานกับเรื่องราววิถีชีวิตของคนไทยวนและภาพสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ที่มีความทันสมัยในขณะนั้น เป็นปรากฏการณ์ร่วมสมัยในงานจิตรกรรม สอดคล้องกับผลการวิจัยของ **มนัสวาส กุลวงศ์ (๒๕๓๙)** ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง ภาพสะท้อนสังคมไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กรณีศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดมัชฌิมาวาส จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่างานจิตรกรรมฝาผนังวัดมัชฌิมาวาส เป็นภาพที่เขียนสภาพชุมชนของกรุงเทพฯ การตั้งบ้านเรือนริมแม่น้ำ ภาพบรมมหาราชวัง ภาพตึกแบบฝรั่ง ภาพประตูเมือง ภาพอาคารจีน และภาพผู้คนท่าอาศัยในกรุงเทพฯสมัยรัชกาลที่ ๔ หลายกลุ่มคือพระมหากษัตริย์ ขุนนาง ชาวบ้าน ชาวต่างชาติ สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และอาชีพจิตรกรรมฝาผนังวัดมัชฌิมาวาสได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมได้อย่างชัดเจนมากที่สุด นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับข้อมูลของ **กฤษฎา พิณศรี (๒๕๔๐)** ที่ทำวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์อิทธิพลศิลปะและวัฒนธรรมตะวันตกที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

: กรณีศึกษาเฉพาะจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดโพธิ์นิมิตสถิตมหา
สีมาราม กรุงเทพมหานคร พบว่า รูปแบบภาพวาดมีลักษณะไทยประยุกต์
ตะวันตก มีการใช้หลักทัศนียภาพ รายละเอียดในภาพจิตรกรรมแสดงให้เห็น
ถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ทั้งทางด้าน การแต่งกาย การคมนาคม ซึ่ง
สิ่งเหล่านี้ น่าจะเป็นผลมาจากการติดต่อสัมพันธ์และการยอมรับวัฒนธรรม
แบบตะวันตกที่แพร่หลายเข้ามาอย่างมากในช่วงระยะเวลานั้น

จะเห็นได้ว่างานจิตรกรรมของวัดหนองยาวสูง เป็นงานจิตรกรรม
ไทยแบบร่วมสมัย ที่มีการนำเสนอเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ
ผสมผสานปรากฏการณ์ร่วมสมัยในสมัยรัชกาลที่ ๔-๕ ได้อย่างลงตัว มีความ
สอดคล้องกับจิตรกรรมไทยในหลายพื้นที่ของไทย ที่อยู่ในยุคสมัยเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัย จิตรกรรมฝาผนังวัดหนองยาวสูง ทำให้ทราบถึง
เรื่องราว ความเชื่อ จากจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏ การจัดวางภาพ และ
ปรากฏการณ์ร่วมสมัยในงานจิตรกรรมฝาผนัง แต่การศึกษาครั้งนี้เป็นเพียง
การศึกษาเพียงวัดหนองยาวสูง แห่งเดียวเท่านั้น หากต้องการให้มีความ
เชื่อมโยงควรจะทำการศึกษา ภาพจิตรกรรมในวัดแหล่งอื่นที่มีอายุหรือการ
สร้างในสมัยเดียวกันเช่นวัดหนองโนเหนือ เพื่อเปรียบเทียบ รูปแบบ แนวคิด
วิธีการนำเสนอเพื่อดูความสัมพันธ์หรือความแตกต่าง หรือหากต้องการศึกษา
เพื่อการอนุรักษ์ ควรทำการศึกษาผลงานจิตรกรรมฝาผนังภายในจังหวัด
สระบุรีที่มีคุณค่าและกำลังจะสูญหายไป จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและ
ท้องถิ่นในการปลูกจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพย์สินทางวัฒนธรรมค่า
ด้านศิลปวัฒนธรรมสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- กฤษฎา พิณศรี. (๒๕๕๐). การวิเคราะห์อิทธิพลศิลปะและวัฒนธรรมตะวันตกที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : กรณีศึกษาเฉพาะจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถวัดโพธิ์นิมิตสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร
- กรมศิลปากร. กลุ่มอนุรักษ์งานจิตรกรรมประติมากรรม กองโบราณคดี (๒๕๕๙). อนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังใน พระอุโบสถ วัดธรรมิการาม อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี. อัดสำเนา
- ไกรฤกษ์ นานา. (๒๕๖๗). ความรุ่งเรืองสถาปัตยกรรมฝรั่งในบางกอก สวนทางกับชีวิตลุ่มๆ ดอนๆ ของช่างฝรั่งผู้สร้าง. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_๔๕๒๔๐ (๑๗ มกราคม ๒๕๖๗).
- จิตรกรรมไทย. (๒๕๖๖). สืบค้นเมื่อ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๖. จาก <http://www.th.wikipedia.org/wiki>
- จตุริช อนุกุล. (๒๕๖๓). การศึกษาผลงานจิตรกรรมฝาผนังในอุโบสถวัดจันทบุรี อำเภอสายบุรี จังหวัดสระบุรี. มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
- ทหารรักษาพระองค์. (๒๕๖๗). สืบค้นเมื่อ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๗. จาก <http://www.th.wikipedia.org/wiki>
- ธงชาติไทย. (๒๕๖๗). สืบค้นเมื่อ ๑๙ มกราคม ๒๕๖๗. จาก <http://www.th.wikipedia.org>
- พระอธิการสหชัยวัตร ปิยสีโล. (๒๕๖๖). วัดหนองยาวสูง ตำบลหนองยาว อำเภอมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี. (สัมภาษณ์ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๖)

มนัสवास กุลวงศ์. (๒๕๓๙). ภาพสะท้อนสังคมไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กรณีศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดมัชฌิมาวาส จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

วรพรรณ ภูวิจารณ์. (๒๕๕๑). จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย บ้านนาบึง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย. ศูนย์วิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

วัดหนองยาวสูง. (๒๕๖๖). สืบค้นเมื่อ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๖.

จาก <http://www.th.wikipedia.org/wiki>

วิไลรัตน์ ยังรอด. (๒๕๔๐). การศึกษาภาพภูมิจักรวาลจากภาพจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เสมอชัย พูลสุวรรณ. (๒๕๓๙). สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๔. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ด้านประวัติศาสตร์

รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง สภาพปัจจุบันแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ ในจังหวัดลพบุรี

วิไลวรรณ ฉ่ำพิรุณ*

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบสภาพปัจจุบันแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ในจังหวัดลพบุรี เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ในจังหวัดลพบุรี และจัดทำฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ในจังหวัดลพบุรี ทำการศึกษาพิพิธภัณฑ์จำนวน ๒๐ แห่ง ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ ผู้ร่วมก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ ผู้รับผิดชอบหรือผู้บริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ รวบรวมข้อมูลโดย การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร จากอินเทอร์เน็ตและจากสื่อสิ่งพิมพ์ และลงพื้นที่สำรวจสถานที่ สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ ผู้ร่วมก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ ผู้รับผิดชอบหรือผู้บริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอผลการศึกษาวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ จากพิพิธภัณฑ์ ๒๐ แห่ง ซึ่งแต่ละแห่งมีการจัดแสดงเนื้อหาที่โดดเด่นและการดำเนินงานรวมทั้งมีปัญหาและอุปสรรคที่แตกต่างกัน ผลการศึกษาพบว่า

พิพิธภัณฑ์โรงพยาบาลอานันทมหิดล การเข้าชมต้องนัดหมาย ล่วงหน้า พิพิธภัณฑ์ทหารบกพิเศษ พิพิธภัณฑ์ศูนย์การทหารปืนใหญ่ พิพิธภัณฑ์การบินทหารบก พร้อมให้เข้าชมเป็นหมู่คณะ ในวัน เวลาราชการ นัดหมายล่วงหน้า พิพิธภัณฑ์แห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พิพิธภัณฑ์ลุ่มน้ำป่าสัก เปิดให้เข้าชมวันพุธ-วันอาทิตย์ หยุดวันจันทร์-อังคาร

พิพิธภัณฑ์เมืองโบราณซำจำปา เนื้อหาที่จัดแสดงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเมืองโบราณซำจำปา เปิดให้เข้าชมตามวัน เวลาราชการ พิพิธภัณฑ์เรือพื้นบ้านวัดยาง ณ รังสี พิพิธภัณฑ์วัดโคกหม้อ พิพิธภัณฑ์หอโสภณศิลป์ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวนบ้านโคกกระเทียม พิพิธภัณฑ์วัดไผ่ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านหัวสำโรง (ปิดปรับปรุง) พิพิธภัณฑ์พระครูสนธิวิสัยการวัดท่าไทรงาม พิพิธภัณฑ์วัดถ้ำตะโกพุทธโสภณ (ปิดปรับปรุง) พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวนวัดบ้านทราย พิพิธภัณฑ์วัดเขาวงพระจันทร์ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวนวัดหลุมข้าว การเข้าชมต้องแจ้งล่วงหน้า ไม่มีเจ้าหน้าที่ประจำพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์ชุมชนบ้านพรหมหินใต้ เปิดให้ชมพิพิธภัณฑ์ไทยเบิ้งโคกสูง ดำเนินงานโดยชุมชน มีคณะทำงาน เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีลักษณะพิเศษ ใช้วิถีชีวิตของชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อน ผู้ชมสามารถมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของทางพิพิธภัณฑ์ เปิดดำเนินงานทุกวัน ถ้าเป็นหมู่คณะ นัดหมายล่วงหน้า มีค่าใช้จ่ายในการร่วมกิจกรรม

อาคารพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่งมีคุณค่าและมีเอกลักษณ์ มีทั้งเสียค่าใช้จ่ายและไม่เสียค่าใช้จ่าย ไม่มีงบประมาณประจำในการดำเนินงาน พิพิธภัณฑ์ในวัดต้องการการสนับสนุนด้านผู้เชี่ยวชาญในการจัดหมวดหมู่ ด้านอาคารสถานที่ ด้านบุคลากร ด้านสื่อประกอบการนำชม ด้านการประชาสัมพันธ์และป้ายบอกทิศทาง ด้วยเหตุผลดังกล่าว ทำให้ไม่สามารถกำหนดวันหรือเปิดให้เข้าชมได้ทุกวัน ข้อเสนอแนะคือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจะร่วมมือกันพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นและส่งเสริมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ให้คุ้มค่าและเป็นประโยชน์สูงสุด

คำสำคัญ : แหล่งเรียนรู้ พิพิธภัณฑ์ ลพบุรี

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อติษฐ์อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

บทนำ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ ได้กล่าว การเรียนรู้ต้องจัดให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกันทุกฝ่าย เพื่อพัฒนาผู้เรียน ตามศักยภาพ และให้โอกาสแก่ผู้เรียนทุกคนไม่ว่าจะเป็นผู้เรียนปกติพิการ หรือถูกกีดกันจากสังคม ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ การเรียนรู้จากการศึกษาในระบบเพียงประการเดียว ไม่สามารถให้ประชาชนทุก กลุ่มมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาได้ ดังนั้นจึงควรเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่น ๆ อย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

แหล่งเรียนรู้คือถิ่นที่อยู่บริเวณบ่อเกิดแห่งที่หรือศูนย์ความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ และความชำนาญ ซึ่งแหล่งเรียนรู้จึงอาจเป็นไปได้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต และแหล่งเรียนรู้อาจจะอยู่ในห้องเรียนในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียนก็ได้ ดังนั้นแหล่งการเรียนรู้จึงช่วยเชื่อมโยงเรื่องราวในท้องถิ่นสู่การเรียนรู้สากล พัฒนาคุณลักษณะและความคิด ความเข้าใจในคุณค่า และ ทศนคติ ค่านิยม ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการเรียนรู้ มีทักษะการแสวงหาความรู้ สามารถจัดการความรู้ หากจะแบ่งแหล่งการเรียนรู้ตามสถานที่ตั้ง สามารถแบ่งได้ ๒ ประเภทคือ แหล่งการเรียนรู้ในสถาน ศึกษา ได้แก่ ห้องสมุด โรงเรียน ห้องสมุดเคลื่อนที่ มุมหนังสือในห้องเรียน ห้องพิพิธภัณฑ์ ห้องมัลติมีเดีย ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องอินเทอร์เน็ต ศูนย์วิชาการ ศูนย์วิทยบริการ สวนพฤกษศาสตร์ สวนวรรณคดี สวนสมุนไพร สวนสุขภาพ สวนหนังสือ สวนธรรมะ ฯลฯ แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน เช่น ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ ศูนย์กีฬา ศูนย์เยาวชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์หัตถกรรม วัด มัสยิด ครอบครั้ว ชุมชน สถานประกอบการ องค์กรภาครัฐและเอกชน ฯลฯ ในส่วนของแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นหรือแหล่งเรียนรู้ในชุมชน องค์กรหลักที่สำคัญที่เป็นชุมพลังแห่งการเรียนรู้ ก็คือ พิพิธภัณฑ์ หอสมุด หอจดหมายเหตุและหอศิลป์ ซึ่งนอกจากจะเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจแล้วยังทำหน้าที่เป็นองค์กรทางการศึกษา เป็นชุมพลังในการขับเคลื่อนสังคมไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง แหล่งเรียนรู้ในชุมชน มีทั้งแหล่งเรียนรู้ที่เกิดเองตามธรรมชาติ แหล่งเรียนรู้ที่สร้างขึ้น และแหล่งเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรบุคคล ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ ที่สำคัญมากเพราะเป็นแหล่งที่มีผู้เรียนไม่จำกัดเฉพาะนักเรียนเท่านั้น แต่ยังประกอบด้วยประชาชนที่สนใจจากทุกสถานที่ในโลกทั้งคนไทยและคนต่างชาติ ทั้งนักศึกษา และนักท่องเที่ยว

ลพบุรี เป็นดินแดนเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมายาวนานตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สมัย ประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน โดยในอดีตราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ลพบุรีรู้จัก กันในชื่อว่า “ละโว้” หรือ “ละโว้ปุระ” เป็นเมืองที่มีความสำคัญทางฝั่งตะวันออกของกลุ่มน้ำเจ้าพระยา เนื่องจากมีสภาพแวดล้อมที่ เหมาะสม สามารถติดต่อกับเมืองอื่นๆ ได้ทั้งทางบกและทางน้ำ ทำให้เมืองลพบุรีกลายเป็นเมืองท่าสำคัญ ในการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ และยังเป็นเมืองศูนย์กลางทางพุทธศาสนาควบคู่ไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการที่ได้ติดต่อกับอาณาจักรขอม ซึ่งเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจที่สำคัญในขณะนั้น ทำให้รับเอา ศิลปวัฒนธรรมของอาณาจักรขอมเข้ามามากมาย ส่งผลให้มีการพัฒนาด้านต่างๆ จนทำให้ลพบุรีกลายเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองมากกว่าเมืองอื่นๆ ที่อยู่ในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยา ผ่านความรุ่งเรืองมาแล้วหลายครั้ง เคยเป็นราชธานีแห่งที่ ๒ ครั้งสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พร้อมด้วยวิทยาการทันสมัย ถ้าจะกล่าวว่ลพบุรีรุ่งเรืองที่สุดในยุคนั้นก็ไม่ผิด จากการที่ลพบุรีเป็นเมืองสำคัญในอดีตดังกล่าว

ทำให้ลพบุรีมี โบราณสถาน โบราณวัตถุล้ำค่าที่เกี่ยวกับเหตุการณ์หรือยุคสมัยต่างๆ ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาเป็นอันมาก ตลอดจนมีตำนานที่เป็นเรื่องเล่าขานสืบต่อกันมาอีกหลายเรื่อง นอกจากนี้ยังได้รับการพัฒนามาเป็นเมืองที่มีความเจริญก้าวหน้าทั้งในด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรรม อุตสาหกรรม การศึกษา และการทหาร ลพบุรีในปัจจุบันจึงเป็นเมืองหนึ่ง หรือจังหวัดหนึ่งในภาคกลางของประเทศที่มีความสำคัญ ควรค่าแก่การศึกษา ทั้งในด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี

จากการสำรวจเบื้องต้น พบว่ามีแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ในจังหวัดลพบุรี จำนวน ๒๐ แห่ง ประกอบด้วยพิพิธภัณฑ์ที่สำคัญระดับประเทศหลายแห่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พิพิธภัณฑ์ลุ่มน้ำป่าสักและพิพิธภัณฑ์ในหน่วยทหาร จำนวน ๔ แห่ง และอีก ๑ พิพิธภัณฑ์ที่นำศึกษาเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง คือ พิพิธภัณฑ์ไทยเบิ้งโคกสลุง เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ดำเนินงานโดยชุมชนและประสบผลสำเร็จ สามารถบริหารจัดการได้ด้วยงบประมาณของชุมชนเอง เป็นตัวอย่างของการนำวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีเป็นตัวขับเคลื่อนการชมพิพิธภัณฑ์ นับว่าเป็นข้อดีของจังหวัดลพบุรีที่มีพิพิธภัณฑ์ที่น่าสนใจหลายแห่งที่ในจังหวัดอื่นไม่มี ดังกล่าว พิพิธภัณฑ์ทั้ง ๒๐ แห่ง ตั้งอยู่ใน ๖ อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง ๑๐ แห่ง อำเภอบ้านหมี่ ๑ แห่ง อำเภอท่าเรือ ๔ แห่ง อำเภอพัฒนานิคม ๒ แห่ง อำเภอโคกสำโรง ๒ แห่ง อำเภอท่าหลวง ๑ แห่ง และปัญหาที่พบจากการขอเข้าเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ในชุมชนหรือในบริเวณวัด คือ แหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์มีการดำเนินงานแบบไม่เป็นระบบ เช่น ขาดงบประมาณประจำในการดำเนินงาน ขาดวิทยากรที่มีความรู้ในการนำชม ขาดการทำนุบำรุงอาคารสถานที่และปรับปรุงการจัดแสดงให้ทันสมัย ซึ่งผลเสียคือ ทำให้แหล่งเรียนรู้ที่ไม่มีมีการถ่ายทอดความรู้ ไม่มีการทำนุบำรุงที่เหมาะสม ไม่มีผู้เยี่ยมชม

แหล่งเรียนรู้ดังกล่าวก็จะเสื่อมสลายไป หากมีการดำเนินงานจัดการแหล่งเรียนรู้ที่ถูกต้องตามหลักการดำเนินแหล่งเรียนรู้ที่ได้มาตรฐานก็จะทำให้ชุมชนมีแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่าและได้รับการอนุรักษ์ไว้ สืบทอดถึงรุ่นลูกหลานต่อไป ซึ่งการจัดการแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์เป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญกับมนุษย์ เพราะมนุษย์ผู้เป็นเจ้าของมรดกวัฒนธรรมในอดีต และผลงานที่มนุษย์ในอดีตผลิตขึ้น นำมาจัดแสดงให้มนุษย์ในปัจจุบันได้รับประโยชน์ด้วยการสื่อสารผ่านการจัดแสดง การนำเสนอ การอธิบายถึงคุณค่าความหมาย จนถึงการตีความเพื่อให้เกิดการศึกษาเรียนรู้ ทำให้เกิดความเข้าใจ ประทับใจ จดจำและนำไปสู่การสร้างความร่วมมือในการสงวนรักษา และดูแลมรดกวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา

ดังนั้น คณะผู้ศึกษาวิจัย จึงเห็นสมควรทำการศึกษาสภาพปัจจุบัน แหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ในจังหวัดลพบุรี ผลการสำรวจและศึกษาในครั้งนี้จะทำให้ได้ทราบถึงสถานะภาพปัจจุบันของแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ในจังหวัดลพบุรี ในด้านต่างๆ อาทิ ที่ตั้ง การดำเนินงาน เนื้อหาที่จัดแสดง การให้บริการ ปัญหาอุปสรรคและความต้องการการพัฒนาในอนาคต ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ในการนำข้อมูลที่ได้ไปจัดทำฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้ในจังหวัดลพบุรี โดยใช้ข้อมูลเหล่านี้ซึ่งเปรียบเสมือนคู่มือแนะนำชมพิพิธภัณฑ์ โดยนำไปเผยแพร่ทางสื่อมวลชนมีเดียต่างๆ ประชาสัมพันธ์ไปยังสถานศึกษา สถานที่ท่องเที่ยว ชุมชน ท้องถิ่น ให้มีการมาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์มากขึ้น ทางด้านพิพิธภัณฑ์ต่างๆสามารถสร้างเครือข่ายและร่วมกันหาแนวทางพัฒนา ต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ในจังหวัดลพบุรี
2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและการดำเนินงานแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ในจังหวัดลพบุรี
3. เพื่อนำข้อมูลไปจัดทำฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้ของจังหวัดลพบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้ศึกษาวิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนและตามประเด็น ดังนี้

๑. **พื้นที่ที่ทำการศึกษา** การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์จำนวน ๒๐ แห่งในจังหวัดลพบุรี

๒. **ผู้ให้ข้อมูล** ผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาครั้งนี้ ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วยผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ ได้แก่ เจ้าอาวาสวัด ประธาน หรือสมาชิกกลุ่มที่มีส่วนก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ ผู้รับผิดชอบหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ ได้แก่ ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์ คณะกรรมการที่มาจากชุมชน เป็นต้น จำนวน ๒๐ ท่าน

๓. **วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล** มีวิธีการดังนี้

๑. ศึกษาข้อมูลแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ในจังหวัดลพบุรีทั้ง ๒๐ แห่ง
๒. สร้างเครื่องมือและหาคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย
๓. ลงพื้นที่ในการเก็บรวบรวมบริบทของแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์
๔. ประสานกับผู้ให้ข้อมูลในการให้สัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม
๕. ลงพื้นที่ เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์และเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก

๔. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามและแนวทางการสัมภาษณ์ที่ผู้ศึกษาวิจัยสร้างขึ้น (โดยใช้สอบถามและสัมภาษณ์ ผู้ก่อตั้ง/ผู้ดำเนินงาน/ผู้ที่ได้รับมอบหมายและผู้เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์) ดังนี้

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๒ ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์

๑. ชื่อพิพิธภัณฑ์
๒. ที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์
๓. ประเภทของพิพิธภัณฑ์
๔. ประวัติโดยสังเขป
๕. การดำเนินงานพิพิธภัณฑ์
๖. การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์
๗. แหล่งทุนและงบประมาณสนับสนุนในการดำเนินงาน
๘. สื่อประกอบการนำเสนอ
๙. ความร่วมมือกับองค์กรอื่น
๑๐. สภาพแวดล้อม
๑๑. การประชาสัมพันธ์พิพิธภัณฑ์
๑๒. ปัญหาในการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์
๑๓. การพัฒนาพิพิธภัณฑ์

๕. การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้ศึกษาวิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล
๒. จำแนกและจัดระบบข้อมูล เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาจำแนกและจัดหมวดหมู่
๓. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นการรวบรวมจากเอกสาร และการสัมภาษณ์

๔. นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนา
วิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๖. ขอบเขตการวิจัย คณะผู้ศึกษาวิจัยได้กำหนดขอบเขต ดังนี้

๑. ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาวิจัยแหล่งเรียนรู้ประเภท
พิพิธภัณฑ์ในจังหวัดลพบุรี จำนวน ๒๐ แห่ง ได้แก่

๑. พิพิธภัณฑ์ทหารบกพิเศษ
๒. พิพิธภัณฑ์ศูนย์การทหารปืนใหญ่
๓. พิพิธภัณฑ์การบินทหารบก
๔. พิพิธภัณฑ์โรงพยาบาลอานันทมหิดล
๕. พิพิธภัณฑ์สมเด็จพระนารายณ์มหาราช
๖. พิพิธภัณฑ์หอโสมกศิลป์
๗. พิพิธภัณฑ์วัดโคกหม้อ
๘. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวนโคกกระเทียม
๙. พิพิธภัณฑ์เรือพื้นบ้านวัดยาง ณ รังสี
๑๐. พิพิธภัณฑ์วัดไผ่
๑๑. พิพิธภัณฑ์พระครูสุนทรวิเชียรวัดท่าโขลง
๑๒. พิพิธภัณฑ์วัดถ้ำตะโกพุทธโสภา
๑๓. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านหัวสำโรง
๑๔. พิพิธภัณฑ์ลุ่มน้ำป่าสัก
๑๕. พิพิธภัณฑ์ไทยเบ็งโคกสลุง
๑๖. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวนวัดบ้านทราย
๑๗. พิพิธภัณฑ์เมืองโบราณซบจำปา
๑๘. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวนวัดหลุมข้าว
๑๙. พิพิธภัณฑ์วัดเขาวงพระจันทร์
๒๐. พิพิธภัณฑ์บ้านพรหมหินใต้

๒. ขอบเขตด้านเนื้อหา ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของพิพิธภัณฑ์
ได้แก่ ที่อยู่ เนื้อหาที่จัดแสดง การดำเนินงาน วัน เวลาที่ให้บริการ ค่าเข้าชม
เครือข่ายความร่วมมือ งบประมาณ สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ปัญหา
อุปสรรคและการพัฒนา ของพิพิธภัณฑ์ทั้ง ๒๐ แห่ง

๗. วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

๑. การเก็บรวบรวมข้อมูล มีวิธีการดังนี้
๒. ศึกษาข้อมูลแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ในจังหวัดลพบุรี จำนวน ๒๐ แห่ง
๓. สร้างเครื่องมือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์
๔. ลงพื้นที่สำรวจพิพิธภัณฑ์
๕. ประสานกับผู้ให้ข้อมูลในการให้สัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม
๖. ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก
๗. วิเคราะห์ข้อมูล

๘. ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง สภาพปัจจุบันของแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ในจังหวัดลพบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและศึกษาสภาพทั่วไปของแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ในจังหวัดลพบุรี และนำข้อมูลที่เป็นปัจจุบันไปจัดทำฐานข้อมูลแหล่งเรียนรู้ของจังหวัดลพบุรี ดังนี้

๑. จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารและสื่อต่าง ๆ ทางอินเทอร์เน็ต พบว่ามีแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ในจังหวัดลพบุรี จำนวน ๒๐ แห่ง ใน ๖ อำเภอได้แก่ อำเภอเมืองลพบุรี จำนวน ๑๐ แห่ง อำเภอท่าม่วง จำนวน ๓ แห่ง อำเภอบ้านหมี่ จำนวน ๑ แห่ง อำเภอโคกสำโรง ๓ แห่ง อำเภอท่าหลวง จำนวน ๑ แห่ง อำเภอพัฒนานิคม จำนวน ๒ แห่ง ในอำเภอ เป็นอำเภอที่มีแหล่งโบราณคดี จึงมีการรวบรวมสิ่งของและก่อตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ขึ้น ซึ่งแบ่งกลุ่มพิพิธภัณฑ์ตามที่ตั้งได้ ๔ กลุ่ม คือกลุ่มที่ตั้งอยู่ในบริเวณวัด จำนวน ๑๐ แห่ง กลุ่มพิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่ในชุมชน จำนวน ๑ แห่ง กลุ่มพิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่ในสถานที่ราชการจำนวน ๓ แห่ง และกลุ่มพิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่ในเขตทหารจำนวน ๔ แห่ง

๒. ด้านสภาพปัจจุบันของพิพิธภัณฑ์ทั้ง ๒๐ แห่ง จากการสัมภาษณ์ผู้บริหาร ผู้ดูแล ผู้เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์ที่ พบว่า มีพิพิธภัณฑ์ที่ยังเปิดให้เข้าชมอยู่จำนวน ๑๘ แห่ง หยุดให้บริการชั่วคราว ๒ แห่ง ได้แก่พิพิธภัณฑ์ชุมชน

บ้านหัวสำโรงและพิพิธภัณฑวัดถ้ำตะโก ด้วยปัจจัยที่สำคัญคือขาดบุคลากร ในการดูแลอาคารสถานที่ พิพิธภัณฑที่ดำเนินงานโดยภาคราชการ ได้แก่ พิพิธภัณฑแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พิพิธภัณฑลุ่มน้ำป่าสักและ พิพิธภัณฑเมืองโบราณซบจำปา เปิดให้บริการตามวันเวลาที่กำหนด มีเจ้าหน้าที่ประจำ มีงบประมาณประจำจากหน่วยงาน ส่วนพิพิธภัณฑที่อยู่ ภายใต้งานดำเนินงานของหน่วยทหาร จำนวน ๔ แห่ง ด้านอาคารสถานที่และ ห้องจัดแสดงอยู่ในสภาพดี ได้รับการทะนุบำรุงอยู่เสมอ ดำเนินงานตามปกติ ให้บริการเข้าชมได้ตามวันเวลาราชการ การเข้าชมควรเป็นหมู่คณะและนัดหมายล่วงหน้า ไม่มีรายได้ประจำ มีคณะทำงานตามหน้าที่ ได้รับการสนับสนุน ด้านงบประมาณจากหน่วยงานอื่นเป็นครั้งคราว มีการเข้าเยี่ยมชมจาก นักเรียน นักศึกษาอยู่เสมอ พิพิธภัณฑที่ดำเนินงานโดยวัดและชุมชน จำนวน ๘ แห่ง อยู่ในสภาพที่คล้ายๆ กัน ๗ แห่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑเรือวัดยาง ณ รังสี พิพิธภัณฑวัดโคกหม้อ พิพิธภัณฑหอโสภณศิลป์ พิพิธภัณฑพื้นบ้านไทยพวน โคกกระเทียม พิพิธภัณฑไทยพวนวัดบ้านทราย พิพิธภัณฑวัดเขาวงพระจันทร์ พิพิธภัณฑไทยพวนหลุมข้าว ไม่สามารถเปิดให้ชมได้ทุกวัน เพราะขาด บุคลากรประจำ จะเปิดให้บริการเฉพาะผู้ที่แจ้งนัดหมายล่วงหน้าเท่านั้น ไม่มีรายได้ประจำ ไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ ขาดผู้เชี่ยวชาญทางด้านวิชาการ ด้านการจัดแสดง รวมทั้งการซ่อมบำรุง อาคารสถานที่ อีก ๑ พิพิธภัณฑที่ตั้งอยู่ในวัด แต่ได้รับการสนับสนุนจาก ภาคเอกชน คือกรุงเทพประกันภัยอยู่ในสภาพที่ดี มีการจัดแสดงที่เป็น หมวดหมู่ มีป้ายคำบรรยายประกอบ มีหุ่นจำลอง แต่ยังขาดบุคลากรและ งบประมาณในการปรับปรุงทัศนและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้

๓. ด้านการพัฒนา พิพิธภัณฑที่ตั้งอยู่ในวัด ต้องการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน เพื่อรักษามรดกของแผ่นดินไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ภาคภูมิใจ เช่น ป้ายบอกทางไปพิพิธภัณฑ ศูนย์รวมข้อมูลพิพิธภัณฑทุกแห่ง มีคคุเทศก์ อาสาสมัคร

จากงานวิจัยที่ดำเนินงานต่างเวลา ต่างสถานที่ แต่ทั้งหมดได้ข้อสรุป แนวทางการแก้ปัญหาในทิศทางเดียวกันคือ ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น และให้ขอความช่วยเหลือด้านงบประมาณจากรัฐบาล ซึ่งเป็นภาพกว้างที่ขาด

รายละเอียด เช่น บริบทของแต่ละชุมชน ความสำนึกตระหนักรู้ของคนในชุมชน ความร่วมมือหรือความขัดแย้งของกลุ่มคนในสังคมระดับต่าง ๆ ความสามารถและข้อจำกัดที่ไม่สามารถให้ทุกฝ่ายจากชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ คุณสมบัติของผู้นำและคณะกรรมการที่เหมาะสมต่อการบริหารจัดการให้ประสบความสำเร็จได้ ตลอดจนระดับความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเมื่อเทียบกับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ในการจัดสรรงบประมาณจาก ภาครัฐ

อภิปรายผล

ผลจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้พบว่า

๑. แหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ในจังหวัดลพบุรีทั้งหมด ๒๐ แห่ง เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ดำเนินงานโดยวัดและชุมชน จำนวน ๑๐ แห่ง ไม่มีปัญหาเรื่องการจัดแสดงเพียง ๑ แห่งคือ พิพิธภัณฑ์บ้านพรหมทินใต้ เนื่องจากมีองค์เอกชนสนับสนุนการจัดแสดง และอีก ๒ แห่ง ปิดชั่วคราวเพราะขาดบุคลากรในการดูแล จึงเหลือพิพิธ ๗ แห่งที่ยังมีปัญหาในการดำเนินงานซึ่งเป็นปัญหาค້ายๆกันทั้ง ๗ แห่ง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มินตรา งามทรัพย์ (๒๕๕๓) ได้กล่าวว่า ปัญหาการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ยังเป็นไปโดยไม่เป็นระบบ และกระบวนการที่ชัดเจน การบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาและใช้แหล่งเรียนรู้บางแห่งจึงไม่ได้ถูกใช้ และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของพิพิธภัณฑ์ทั้ง ๒๐ แห่ง แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ๒ กลุ่มที่อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยราชการและหน่วยทหารอยู่ในสภาพพร้อมให้บริการ มีเจ้าหน้าที่นำชม มีงบประมาณในการดำเนินงาน ๑ กลุ่มที่อยู่ในความรับผิดชอบสามารถดำเนินงานได้ด้วยตัวเอง สภาพที่ต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคือพิพิธภัณฑ์ที่ดำเนินงานโดยวัดและชุมชน เรียนรู้ และสอดคล้องกับการวิจัยของพิสิษฐ ณ์รัฐปราษฎ์และคณะ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑.ศึกษาสภาพปัญหาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ๒.ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ด้วยการวิจัยแบบเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง ๒๒พิพิธภัณฑ์ และการสนทนากลุ่มด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจง

๔ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๓ ผู้นำชุมชน สถาบันการศึกษาเยาวชน ประชาชนชาวบ้านและประชาชนชุมชน ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูล เพื่อหาแนวทางในการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น การบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต พบว่า ประกอบด้วย เวทีเสวนา ๔ พิพิธภัณฑสถาน พบว่าแนวทางการบริหารจัดการได้ ๔ มิติ ประกอบด้วย ๑๘ องค์ประกอบ มิติที่

๑) การบริหารจัดการด้านโครงสร้างและแผนงาน องค์ประกอบด้วย

๑. จุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ พันธกิจ ของการดำเนินงาน พิพิธภัณฑสถาน

๒. โครงสร้างการบริหาร

๓. แผนในการดำเนินกิจกรรมรายปี มิติที่

๒) การจัดการด้านการมีส่วนร่วม องค์ประกอบด้วย

๑. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

๒. การมีส่วนร่วมของสถาบันการศึกษา

๓. เครือข่ายภายในและภายนอก

๔. ผู้นำทำกิจกรรมในท้องถิ่น มิติที่

๓) การบริหารจัดการด้านทรัพยากร องค์ประกอบด้วย

๑. การบริหารจัดการงานบุคลากร

๒. การบริหารจัดการงานงบประมาณ

๓. การจัดการด้านทรัพยากรวัสดุ ทรัพยากรโบราณสถาน การดูแลรักษา

๔. การจัดแสดง นิทรรศการ

๕. สถานที่ ตัวอาคารพิพิธภัณฑสถาน

๖. สื่อ วัสดุเทคโนโลยี มิติที่

๔) การบริหารจัดการด้านการบริการ องค์ประกอบด้วย

๑. กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้

๒. บริการป้ายและนิทรรศการถาวรเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้
๓. บริการนำชม เส้นทาง การนำชมในชุมชน
๔. การประชาสัมพันธ์
๕. การจำหน่ายของที่ระลึกอาหารและเครื่องดื่ม

จากการค้นพบในการศึกษาวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ภาครัฐควรให้การสนับสนุนการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ที่ดำเนินงานโดยวัดและชุมชนในทุก ๆ ด้าน โดยความร่วมมือของชุมชนและต้องสร้างความตระหนักในการเป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมให้แก่เยาวชนและชุมชนเพื่อร่วมกันส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตผ่านการเข้าชมพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาวิจัยไปใช้

๑. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ เช่น สภาวัฒนธรรมตำบล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือสถาบันการศึกษา แม้แต่องค์กรภาคเอกชน ควรจัดสรรงบประมาณในการดำเนินงาน สนับสนุนการจัดกิจกรรม การประชาสัมพันธ์ อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้มีคนมาเยี่ยมชมมากขึ้น เพราะพิพิธภัณฑ์ส่วนใหญ่ไม่มีการเก็บค่าเข้าชม จึงไม่มีงบประมาณในการดำเนินการต่างๆ เช่น การพัฒนาบุคลากร การบำรุงรักษาอาคารสถานที่ เงินจากการบริจาคของผู้มาเยี่ยมชมซึ่งมีจำนวนน้อยมาก ซึ่งไม่เพียงพอและควรมีการสร้างกิจกรรมที่ทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและร่วมกันอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นมากขึ้น

๒. สร้างเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ในจังหวัดลพบุรี โดยจัดประชุม สัมมนา เนื่องในโอกาสต่างๆ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันและส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ให้คุ้มค่า

๓. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งมีหน้าที่ตามกฎหมายในการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมควรมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ในท้องถิ่นให้เป็นแหล่งเรียนรู้มีประสิทธิภาพของชุมชน ซึ่งปัญหาหลักของพิพิธภัณฑ์ที่ดำเนินงานเองคือขาดงบประมาณ และขาดบุคลากรประจำพิพิธภัณฑ์

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ศึกษาสภาพปัจจุบันของแหล่งเรียนรู้ประเภทอื่นๆ จนครบทุกแหล่ง
เรียนรู้ศึกษาความปัญหา อุปสรรคและความต้องการในการพัฒนาของแหล่ง
เรียนรู้พัฒนาการดำเนินงานของแหล่งเรียนรู้ให้ได้มาตรฐานเท่าเทียมกัน

เอกสารอ้างอิง

- เพลินจิต สมสกุล (๒๕๕๙) การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชนประเภท
พิพิธภัณฑ์และวัด: กรณีศึกษาอำเภอ เมืองลพบุรี. (journal of-
Cultural-Approche-๒๐๑๖-Vol ๑๗-no ๓๒-jul-doc-๓ pdf.
รังสฤษฎ์สัตยาวุธ. แนวทางการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย. (วิทยานิพนธ์
สาขาวิชาการ จัดการทั่วไป บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏ
สวนดุสิต, ๒๕๕๐)
- นวลลออ ทินานนท์. การศึกษาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดนครนายก.
กรุงเทพฯ : สำนักงาน คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๖.
- เสริมฤทธิ์ เอี่ยมธนากุล.(๒๕๕๙) แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ภายใน
พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นใน กรุงเทพมหานคร กรณีศึกษา เขตสัมพันธวงศ์.
วิทยานิพนธ์หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
- สุรียา สัมจันทร์. (๒๕๕๕)การวิเคราะห์ส่วนผสมทางการตลาดของพิพิธภัณฑ์
พื้นบ้านจำทวี อำเภอ เมือง จังหวัดพิษณุโลก.วิทยานิพนธ์ปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรม
ท่องเที่ยวมหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
- บัณฑิต จันทร์โรจนกิจ. (๒๕๔๘)พิพิธภัณฑ์ทาภิบาล: แนวทางการบริหารและ
จัดการพิพิธภัณฑ์และหอ ศิลปะร่วม
สมัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม.
- ปรีดตา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล และคณะ. โครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์
ท้องถิ่น ระยะ ที่ ๑ สร้างเครือข่ายและสำรวจสภาพพิพิธภัณฑ์
ท้องถิ่น. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เสนอต่อกองทุนสนับสนุน
การวิจัย (สกว.), ๒๕๔๗.

พิสิษฐ์ ญัฐประเสริฐ กัมปนาท บริบูรณ์ สุมาลี สังข์ศรี .(๒๑๐๗) การบริหาร
จัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต.
Home/Archives Vol.๑๐ No๒ (๒๐๑๗) ฉบับภาษาไทย
มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศิลปะ พฤษภาคม-สิงหาคม
๗ บทความ.

Suvarnabhumi.psu.ac.th/tudb/archaeologicalread/๖๑ (พรมหทินใต้)
[Library.tru.ac.th/index.php?
view=article&id=๒๓๗:Lptubts&catid=๒๖](http://Library.tru.ac.th/index.php?view=article&id=๒๓๗:Lptubts&catid=๒๖)

**ชื่อเรื่องภาษาไทย (กลางหน้ากระดาษ TH Sarabun PSK
ขนาด ๑๖ point ตัวหนา)**

ชื่อ-นามสกุล ผู้เขียนบทความ (ภาษาไทย) หน่วยงานสังกัด (ภาษาไทย)

*Corresponding author E-mail:

(TH Sarabun PSK ขนาด ๑๒ point ตัวธรรมดาขีดขวาน้ำกระดาษ)

บทคัดย่อ

(กลางหน้ากระดาษ TH Sarabun PSK ๑๖ point ตัวหนา)

เนื้อความในบทคัดย่อภาษาไทย ความยาวไม่ควรเกิน ๕๐๐ คำ

(TH Sarabun PSK ขนาด ๑๔ point ตัวธรรมดา)

ปล. เนื้อหารวมของบทคัดย่อและคำสำคัญภาษาไทย ต้องไม่เกิน
๑-๒ หน้ากระดาษ

คำสำคัญ : กก , ขข , คค ระบุคำสำคัญ ๓ - ๕ คำ คั่นด้วยเครื่องหมาย

จุลภาค “,” (TH Sarabun PSK ขนาด ๑๖ point ตัวธรรมดา
ขีดซ้าย)

บทนำ (TH Sarabun PSK ๑๔ point ตัวหนา ชิดซ้าย)

เนื้อความในบทนำ ขนาด ๑๔ point ตัวธรรมดา ย่อหน้า

.....
.....
.....

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (TH Sarabun PSK ๑๔ point ตัวหนา ชิดซ้าย)

๑. เนื้อความในวัตถุประสงค์ ขนาด ๑๔ point ตัวธรรมดา

.....

๒.

กรอบแนวคิดในการวิจัย (TH Sarabun PSK ๑๔ point ตัวหนา ชิดซ้าย)
(ถ้ามี)

เนื้อความในกรอบแนวคิดในการวิจัยขนาด ๑๔ point ตัวธรรมดา

.....
.....

วิธีดำเนินการวิจัย (TH Sarabun PSK ๑๔ point ตัวหนา ชิดซ้าย)

๑. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (TH Sarabun PSK ๑๔ point ตัวหนา ย่อหน้า)

เนื้อความ ใช้ขนาด ๑๔ point ตัวธรรมดา ย่อหน้า

.....

.....

๒. ขอบเขตการวิจัย (TH Sarabun PSK ๑๔ point ตัวหนา ย่อหน้า)
ถ้ามี

เนื้อความ ใช้ขนาด ๑๔ point ตัวธรรมดา ย่อหน้า

.....

.....

๓. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (TH Sarabun PSK ๑๔ point
ตัวหนา ย่อหน้า)

เนื้อความ ใช้ขนาด ๑๔ point ตัวธรรมดา ย่อหน้า

.....

.....

๔. การเก็บรวบรวมข้อมูล (TH Sarabun PSK ๑๔ point
ตัวหนา ย่อหน้า)

เนื้อความ ใช้ขนาด ๑๔ point ตัวธรรมดา ย่อหน้า

.....

.....

๕. การวิเคราะห์ข้อมูล (TH Sarabun PSK ๑๔ point ตัวหนา
ย่อหน้า)

เนื้อความ ใช้ขนาด ๑๔ point ตัวธรรมดา ย่อหน้า

.....
.....

ผลการวิจัย (TH Sarabun PSK ๑๔ point ตัวหนา ชิดซ้าย)

เนื้อความ ใช้ขนาด ๑๔ point ตัวธรรมดา ย่อหน้า

.....
.....

ปล. ตัวอย่าง การนำเสนอข้อมูลตาราง รูปภาพ และแผนภูมิต่างๆ
สามารถดูตัวอย่างได้ที่คำแนะนำสำหรับผู้เขียนบทความ

อภิปรายผล (TH Sarabun PSK ๑๔ point ตัวหนา ชิดซ้าย)

เนื้อความ ใช้ขนาด ๑๔ point ตัวธรรมดา ย่อหน้า

.....
.....

ข้อเสนอแนะ (TH Sarabun PSK ๑๔ point ตัวหนา ชิดซ้าย)

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

๑. เนื้อความ ขนาด ๑๔ point ตัวธรรมดา

.....

๒.

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. เนื้อความ ขนาด ๑๔ point ตัวธรรมดา

.....

๒.

เอกสารอ้างอิง (TH Sarabun PSK ๑๔ point ตัวหนา ชิดซ้าย)

การเขียนเอกสารอ้างอิงท้ายบทความ ใช้รูปแบบการเขียนของ APA versions ๖

โดยรายการอ้างอิงภายในบทความต้องสอดคล้องกับรายการอ้างอิงท้ายบทความ การเรียงลำดับรายการอ้างอิงจะเรียงตามลำดับอักษรตามแบบพจนานุกรม โดยลำดับภาษาไทยไว้ก่อนแล้วตามด้วยภาษาอังกฤษ รายการอ้างอิงภาษาไทยจะอ้างอิงโดยใช้ชื่อและนามสกุลเต็มของผู้เขียน ส่วนรายการอ้างอิงภาษาอังกฤษ จะอ้างอิงนามสกุลเต็มและตามด้วยชื่ออื่น เป็นตัวย่อ ประเภทของเอกสารที่อ้างอิงจะมีลักษณะการเขียนที่แตกต่างกัน โดยขนาดการอ้างอิง ๑๖ point

ปล.

(หัวข้อหลัก TH Sarabun PSK ๑๖ point ตัวหนา ชิดซ้าย)

(หัวข้อรอง TH Sarabun PSK ๑๔ point ตัวหนา ย่อหน้า)

(เนื้อหา TH Sarabun PSK ๑๔ point ตัวธรรมดา ย่อหน้า ความยาวห้ามเกิน ๒๐ หน้า กระดาษ A๕)